

JOGHISTÓRIA

AZ ELTE ÁJK MAGYAR ÁLLAM- ÉS JOGTÖRTÉNETI TANSZÉK TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRÉNEK HIVATALOS FOLYÓIRATA

www.facebook.com/joghistoria

Beszámoló a Magyar Állam-
és Jogtörténeti Tanszék
és a jénai egyetem
rothenburgi csereszemináriumáról

A TARTALOMBÓL:

**Karunk
nagyjai**
NAGY
ERNŐ

Interjú
BESZÉLGETÉS
DR. HORVÁTH
ATTILÁVAL

Jogtörténet
A HÓHÉR SZEREPE ÉS
TÁRSADALMI MEGÍTÉLÉSE
MAGYARORSZÁGON

Alkotmánytörténet
AZ ELSŐ SZLOVÁK
ÁLLAMRÓL

ISSN 2062-9699

TARTALOMJEGYZÉK

FŐSZERKESZTŐI KÖSZÖNTŐ	3
-------------------------------------	---

INTERJÚ

Nagy Virág Eszter: Beszélgetés Dr. Horváth Attilával	4
---	---

ALKOTMÁNYTÖRTÉNET

Boros Árpád: Az első szlovák államról	9
--	---

JOGTÖRTÉNET

Gagó-Kilbinger András – Losonczi Eszter: A hóhér szerepe és társadalmi megítélése Magyarországon	14
Hajdú Lili – Palguta Virág: A középkori büntetőeljárás Magyarországon	19
Nagy Virág Eszter: Alapelvek a Bűnvádi perrendtartásban.....	24
Sziládi Péter: Változások a bírósági szervezetben és az eljárásjogban a 18. században.....	28
Vigh Márta: Séta a kínzókamrában	32
Yvelt Varga: Ein homonymes Rechtsinstitut in der ungarischen Rechtsgeschichte: der Weg des Schmerzensgelds vom Strafprozessrecht bis zum materiellen Zivilrecht	35

KARUNK NAGYJAI

Varga Yvelt: Nagy Ernő – egy magyar közjogász életútja	40
---	----

TDK HÍREK

Barkóczy Dávid, Nagy Virág Eszter: Bemutatkozik a MÁJT TDK	42
Nagy Virág Eszter: Beszámoló a Tanszék rothenburgi csereszemináriumáról	44
Barkóczy Dávid: A Tudományos Diákkör tervezett programja a 2015/16-os tanév első félévében.....	46

JÁTSSZ ÉS NYERJ! – JOGTÖRTÉNETI REJTVÉNY	47
---	----

A címlapon a Rothenburg ob der Tauberben található Plönlein látható.

Folyóiratunkba továbbra is szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató tudományos igényű munkáját, legyen annak témája akár a magyar, akár az egyetemes állam- és jogtörténet.

Kapcsolat: joghistoria@gmail.com

JOGHISTÓRIA

SZERKESZTŐSÉG

Felelős szerkesztő:
dr. Képešy Imre

Főszerkesztő:
Barkóczy Dávid
Nagy Virág Eszter

ROVATVEZETŐK:

Barkóczy Dávid
(Jogtörténet, TDK hírek,
Jogtörténeti rejtvény)

Nagy Virág Eszter
(Interjú, Alkotmánytörténet,
TDK hírek)

Varga Yvett
(Karunk nagyjai)

KORREKTÚRA:

Barkóczy Dávid
dr. Képešy Imre
Nagy Virág Eszter

BORÍTÓTERV ÉS
BELSŐ TERVEZÉS:

Barkóczy Dávid

TÖRDELÉS:

Barkóczy Dávid

KIADJA:

Eötvös Loránd Tudományegye-
tem Állam- és Jogtudományi
Kar Magyar Állam- és Jogtörté-
neti Tanszék

(Cím: 1053 Budapest, Egyetem
tér 1-3., II. em. 211.; Tel./Fax.:
06 1 411 6518)

ISSN 2062-9699

KAPCSOLAT:

joghistoria@gmail.com

LAPZÁRTA:

2015. okt. 4.

Tisztelt Olvasóink!

A Joghistoria szerkesztőségének nevében sok szeretettel köszöntjük Önöket. Mit is tartanak jelenleg a kezükben? A Joghistoria című folyóirat az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének hivatalos lapja. Kiadványunk immár kerek két évtizede biztosít lehetőséget Tanszékünk demonstrátorainak és a Tudományos Diákkörben résztvevő hallgatóknak arra, hogy alkotmány-, illetve jogtörténeti témájú tanulmányaikat, kutatásaik eredményeit publikálják. A korábbi TDK Híradó 2011 óta ISSN számmal is rendelkezik, tehát nemzetközileg elismert időszaki kiadványnak minősül, ezáltal az újságban megjelenő tanulmányok tudományos publikációnak számítanak.

A tavalyi tanév második félévében nem csupán külsejében, hanem tartalmában is megújult a folyóirat. Legfőbb célunk volt a hagyományok megőrzése mellett egy olyan átalakítás megvalósítása, mely lehetővé teszi a tudományos ismeretek szélesebb körű terjesztését, a folyóirat népszerűsítését, illetve a hallgatók és a Tanszék közötti kapcsolat elmélyítését. A Joghistoria új, állandó, tematikus rovatokkal jelentkezik, melyek a tudományos igényű írások mellett a közösségi híreknek is teret biztosítanak. Az újság személyesebb hangvétele, a beszámolók és a fényképek mind azt a célt szolgálják, hogy az olvasók még inkább betekintést nyerjenek a TDK és a Tanszék mindennapjaiba. Folyóiratunkba továbbra is szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató tudományos igényű munkáját, legyen annak témája akár a magyar, akár az egyetemes állam- és jogtörténet.

Aktuális számunkban elsőként a Dr. Horváth Attilával, Tanszékünk oktatójával készített interjút olvashatják. A folyóirat 2015 októberi száma a Jogtörténet rovat keretében a hagyományokat követve bemutatja a Tanszék és Jénai Friedrich Schiller Egyetem rothenburgi csereszemináriuma alkalmával előadott munkákat, Alkotmánytörténet rovatunkban pedig az első szlovák állam kialakulásának körülményeiről olvashatnak. A Karunk nagyjai rovatban ezúttal Nagy Ernő életművét ismerhetik meg, a TDK hírekben pedig a Tudományos Diákkör féléves programtervét, a rothenburgi tanulmányútról készült beszámolót, illetve a TDK bemutatkozását olvashatják. Zárásként a folyóirat végén szokásunkhoz híven jogtörténeti rejtvényt kínálunk az első évfolyamos hallgatók számára.

Kellemes olvasást kívánunk!

Barkóczy Dávid

Barkóczy Dávid

Nagy Virág Eszter

Nagy Virág Eszter

főszerkesztők

Beszélgetés Dr. Horváth Attilával

Készítette: NAGY VIRÁG ESZTER

Szeptemberi interjú rovatunk keretében Tanszékünk egyetemi docensével, Dr. Horváth Attilával beszélgettem. A Tanár Úr - aki jelenleg három jogi kar oktatója - figyelemre méltó karriert futott be az alkotmány- és jogtörténet területén: számos önálló kötete és tanulmánya jelent meg magyar és német nyelven egyaránt, kutatási témái széleskörűen lefedik a tudományterület számos vonatkozását, előadásai és alternatív kurzusai pedig hatalmas népszerűségnek örvendenek a Kar hallgatói körében. A Tanár Úr a TDK aktív támogatója és segítője, mindig szívesen tart és szervez diákköri alkalmakat, illetve vesz részt a külsős és belsős programjainkon. Eddigi közös munkánk, illetve jelen beszélgetés során rendkívül közvetlen, kedves és odafigyelő személyiségnek ismertem meg. A következőkben Olvasóink mind szakmai, mind magánélete vonatkozásában közelebbről ismerhetik őt.

Születési hely: Budapest**Tanulmányok:** II. Rákóczi Ferenc Gimnázium (Budapest), Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar (1986), Eötvös Loránd Tudományegyetem Történettudományi Kar történelem tanári szak (1987)**Családi állapot:** nő, két leánygyermek édesapja**Lakóhely:** Budapest**Kedvenc ország:** Magyarország**Kedvenc város:** Budapest**Beszélt nyelvek:** német, latin**Hogyan került a jogi pályára? Milyen tényezők motiválták abban, hogy e hivatást választotta?**

Eredetileg történelem tanári pályára készültem, de a szüleim tiltakozása okán a jogi kar történelem előkészítőjén vettem részt, ugyanis akkoriban mindkét szakra magyarból és történelemből kellett felvételizni, és a remek előadások, valamint a Kar hangulata megtetszett – az, hogy itt bátran beszéltek az izgalmas közéleti, politikai témákról -, s emiatt végül ide jelentkeztem. Másodéves koromban azonban beiratkoztam a bölcsészkar történelem szakára, és egy kis ügyeskedéssel mindkét szakot párhuzamosan tudtam végezni, majd mikor a jogi karon végeztem, bekerültem a Tanszékre

oktatóként, a következő évben pedig a bölcsészkaron is lediplomáztam.

Tanár Úr miben látja a legnagyobb változást az akkori és a mai egyetemi élet között?

Akkoriban az egyetemen jóval kevesebb hallgató volt, jóval csendesebb volt az élet; az oktatók nagy része rengeteg időt töltött itt: rendkívül aktívan részt vettek a diákokkal közös programokban, a közösségek kialakításában. Ma szinte mindenki rohan, a kollégákkal alig lehet találkozni, beszélgetni, könnyű elkerülni egymást. Régebben komoly gondot okozott, hogy tudtuk, amit tanulunk, nem fedti a valóságot, gyakorlatilag pseudo-jog

volt – tudhattuk, hogy amit például alkotmányjogból tanulunk, abból semmi nem igaz. Viszont annak köszönhetően, hogy a magyar és történelem felvételi igen magas követelményrendszerű volt, az egyetemre nehezebb volt bekerülni, a hallgatók többet foglalkoztak a történelemmel, ezáltal a Kádár-kor kritikáját többször is megfogalmazhattuk történeti érvekbe csomagolva, így egyes körökben nagyon erős politizálás folyt – így juthattunk információhoz. A nehézséget az jelentette, hogy nagyon kevés volt a kihívás, a valós információ, nehezen juthattunk csak adatokhoz; ha ritkán megjelent egy-egy cikk vagy folyóirat, azt rövid ideig tarthattuk csak magunknál, egy éjszaka után tovább kellett adnunk. Amennyiben tudomást szereztünk – akár egy sajtófcenin keresztül – egy érdekes előadásról, azon rengetegen voltak, hatalmas volt az érdeklődés. Öntevékenyen igyekeztünk a lehető legtöbbet kihozni a helyzetből, a lehető legtöbbet szervezni. Én diákköri titkárként a nagyobb nyilvánosság felé nyitás érdekében számos előadást szerveztem, melyekre immár nem csak a szűk, tudományos diákköri tagság, hanem számos más érdeklődő is eljött, így az *István, a király* bemutatása után az annak megalkotóival folytatott beszélgetésen telt ház volt.

Kik voltak Tanár Úr számára a legmeghatározóbb egyéniségek jogi tanulmányai során? Mely tárgyak keltették fel az érdeklődését leginkább?

Érdekes helyzetben vagyok, ugyanis nekem nincs egy nagy tanítómesterem: a Tanszékre való bekerülésemkor éppen több, fiatal oktató dolgozott itt, így mindenkitől elleshettem valamit, ami a későbbiek folyamán hasznosnak bizonyult. A hallgatókkal való aktív kapcsolattartás és közös programok szervezésének példáját, valamint az előadások rendszerezésének módját Mezey Barnától, a felszabadult hangulatú előadások tartását Révész Tamástól, a széleskörű összefüggésekre való rámutatás fontosságát Máthé Gábortól, a szerteágazó kultúrtörténeti párhuzamok bemutatását pedig Rácz Lajostól – még hosszan tarthatna a felsorolás,

amennyiben valakit kifelejtettem, attól elnézést kérek.

Hallgatóként részt vett az egyetemi diákélet szervezésében a Diákkörtől eltekintve?

A diákköri tevékenységemet követően fiatal oktatóként igyekeztem a diákkört tovább szervezni, ennek nyomán alakítottuk meg a Deák Ferenc Társaságot, melyet az egyesületi törvény megjelelése után elsőként jegyeztettük be egyesületként. Később ez a hallgatói szervezet vette át a rendszerváltozást követően a hallgatói önkormányzat feladatát (így például különböző bulik, de még a jogászbál szervezését is, valamint újságot is kiadtunk), amíg az önálló szervezetté nem nőtt ki magát.

Meglátása szerint az évek során mennyiben változott a diákkör?

A Diákkör mindig állandó változásban van, és ez mindig annak vezetőitől függ: van, aki elméleti előadásokat, míg mások gyakorlati jellegű programokat szerveznek. Vannak, akiknek az élet tálcán kínálja a lehetőséget egy-egy különleges, kiemelkedő TDK alkalom megszervezésére – számomra ilyen volt például az *István, a király*, amit bűn lett volna észrevétlenül hagyni. Ezért nehéz tehát ezt összefoglalni; immár évek óta figyelem a Diákkört, mindig szívesen megyek el az üléseikre, segítek a szervezésben, rengeteg előadást tartottam már nekik. Öröm látni, hogy mindig vannak érdeklődők, és hogy talán a Jogtörténeti Tanszék TDK-i a legnépszerűbbek a hallgatók körében – talán kollégáim nevében is mondhatom, hogy mi olyan oktatók vagyunk, akik szívesen segítenek, beszélgetnek, foglalkoznak a diákokkal, amennyiben hozzánk fordulnak. Mindezt elősegíti az egymás közti baráti viszony, a Tanszéken uralkodó remek hangulat, amit a hallgatók is megéreznek, és emiatt is működhet jól a Diákkör.

Az egyetem elvégzése után friss diplomásként hogyan alakult az élete? Hogyan kezdődött Tanár Úr karrierje?

Nekem igazán nagy szerencsém volt: akkoriban Révész Tamás volt a tanszékvezető, és rögtön bedobott engem a mély vízbe – egyből kaptam öt szemináriumi csoportot, és már az első évben tart-hattam évfolyam-előadást, ami hatalmas kihívás volt, az első alkalomra hetekig készültem, hogy minden rendben menjen. Így azt mondhatom, hogy relatíve fiatalon átestem a „tűzkeresztségen”, ami a szemináriumokkal együtt nagy előadói rutint biztosított. Mindemellett akkoriban egyetemes jogtörténetet is tanítottunk, így abból is voltak szemináriumaim és előadásaim egyaránt, így ezen a területen is mélyebb tudást szereztem, szélesebb látókörrel ruházott fel. A következő nagy előrelépést a rendszerváltás hozta, amikor Mezey Barna szerkesztésével írhattunk egy tankönyvet, így már kezdőként ott lehettem egy tankönyv szerzői között, ami hatalmas megtiszteltetés volt számomra.

Volt-e lehetősége külföldön tanulni, kutatni vagy dolgozni?

Mi, akik a rendszerváltozás idején már fiatal oktatók voltunk, csak később kaptunk ilyen lehetőségeket; remek lett volna már hallgatóként részt venni ilyen programokban. Már többéves oktatói tapasztalattal a hátam mögött, a kilencvenes évek kezdetétől volt alkalmam Tempus-ösztöndíjjal többször is külföldre utazni, ahol viszont rengeteg anyagot tudtam összegyűjteni a kutatásaimhoz: a professzorok tanácsai és segítsége mellett a könyvtárakban fellelhető, számunkra addig nem elérhető adatok nagyban hozzájárultak a későbbi magánjog-történeti, részvénytársaság-történeti tanulmányaimhoz. Volt, hogy hónapokon át reggeltől estig csak fénymásoltam a könyveket, amik hatalmas segítséget jelentettek később.

Melyek Tanár Úr legfontosabb kutatási területei?

Elsőként Széchenyi munkásságával foglalkoztam, ebből is írtam a Tudományos Diákköri dolgozatomat, és mivel Széchenyi tevékenysége jórészt a magánjogra irányult, magam is elkezdtem a magánjoggal, kereskedelmi joggal foglalkozni – ezen a területen publikáltam, illetve a PhD dolgozatomat is ebben a témában írtam. Viszont közben mindig igyekeztem a hallgatóknak olyan előadáso-

kat és alternatív kurzusokat hirdetni, amelyek akkoriban kényesnek, most pedig inkább fehér foltokat felszámoló témáknak számítanak, így az 1945-1990 közötti korszak diktatúrája és koncepciók pereit, de emellett a nemzetiségi jogról is tartottam előadásokat. Jelenleg pedig egy nagyobb lélegzetű monográfián dolgozom, ami az 1945 és 1990 közötti időszak teljes alkotmány- és jogtörténetét mutatja be minden jogágra kiterjedően; ez lenne az a nagyobb, összegző mű, ami az elmúlt évek kutatásait tartalmazná, és eredményeit közölné.

A Tanár Úr történelemből is rendelkezik diplomával. Muszáj megkérdeznem: melyik terület áll közelebb a szívéhez? Melyik képzés közben érezte magát jobban?

A két képzést nagyon nehéz lenne összehasonlítani. A jogi kari képzés jóval szigorúbb, a vizsgák jóval nehezebbek; van egy standard tudás, amit mindenképpen meg kell szerezni ahhoz, hogy az ember előre tudjon haladni a tanulmányaival. Ehhez képest a bölcsészkaron egy jóval engedőbb hozzáállással lehetett találkozni, ott inkább a jobban érdeklődőket terheltek meg, de a többiek számára is teljesíthetőek voltak a vizsgák. Az azonban közös, hogy mindkét képzés során számos rendkívül érdekes előadásom, kurzusom volt, így mind-egyiket szívesen hallgattam.

Egyetemi oktatói pályafutása során mit tartott a legfontosabb céljának? Milyen a kapcsolata a hallgatókkal?

A kérdésben gyakorlatilag benne van a válasz: azt tartom legfontosabbnak, hogy az oktató fel tudja kelteni a hallgatók érdeklődését, és hogy az általuk megszerzett tudást át is tudják adni – hiába nagy tudós valaki, ha tudományát képtelen a hallgatókkal megosztani, azt érthetővé, érdekessé tenni számukra. Fontos elmagyarázni a diákoknak, hogy amit éppen tanulnak, miért fontos, miért hasznos, és természetesen ezt a lehető legérdekesebb formában kell előadni, szinte már színészi eszközök felhasználásával. A retorikai készséget felhasználva az előadást jogesetekkel, anekdotákkal összekötve kell a hallgatók figyelmét frissen tartani, és így ők is szívesen járnak az órákra – amennyiben a diák egy adott információhoz egy érdekesebb

történetet tud kötni, sokkal könnyebben megjegyzi, sokkal szívesebben foglalkozik vele. Emellett fontosnak tartom, hogy színes, érdekes, különleges esetekkel is foglalkozó alternatív kurzusokat is biztosítsunk a hallgatóknak, ugyanis ezek mind egy-egy kaput nyitnak az adott területtel kapcsolatos tudás megszerzése és elmélyítése felé.

Ha Tanár urat ma lenne joghallgató, mit csinálna másképp, mint a jelenlegi hallgatóság?

Úgy gondolom, hogy a jelenlegi hallgatók nem használják ki eléggé a lehetőségeiket – jóval több program megszervezésére, jóval több tevékenységben való részvételre lenne lehetőségük. Mindehhez nagyon fontos természetesen a megfelelő időbeosztás, hiszen soha többé annyi szabadideje nem lesz az embernek, mint hallgató korában. A helyükben én minden érdekes előadást felvennék, vagy bejárnék rájuk csak úgy, még akkor is, ha nem kapnék érte kreditpontot, hiszen ezek mind újabb és újabb érdekes világot nyitnak meg, új információval szolgálnak. Rengeteget járnék moziba, színházba és persze bulizni, emellett pedig a jelenlegi hallgatóknál jóval többet sportolnék: annak idején a két egyetemi szak végzése mellett versenyszerűen vitorláztam, valamint igazolt kispályás játékos is voltam, és a szorgalmi időszakban is volt időm a heti edzésekre, de a vizsgaidőszakban is részt vettem a hétvégi

versenyeken. Mindez belefér, csak jól kell beosztani az időt – csak azért, mert valaki egyetemre jár, még nem kell szerzetes életformába kezdeni. Legyen ez a legszebb öt év, mindenkinek ki kéne használnia ezt a vissza nem térő lehetőséget.

Tanár Úr milyen vizsgáztatónak tartja magát? Mi az, ami egy vizsga során leginkább felbosszantja?

A vizsgáztatás során igyekszem a legtöbbet kihozni a hallgatókból, nem arra vagyok kíváncsi, hogy mit nem tudnak, hanem éppen ellenkezőleg. Igyekszem segíteni, kellemes légkört teremteni,

nehogy a szigor miatt blokkoljon le valaki vagy legyen ideges. Ami nagyon elszomorít, az az, ha valakinek nincs meg az általános műveltsége, hiszen ez az önmagával szembeni igénytelenség jele. Igazán bosszantónak emellett azt találom, ha valaki puskázik, majd ezzel kapcsolatban hazudik nekem; amennyiben egy ilyen esetben valaki elnézést kérne, részemről lezárnak tekinthetnénk az ügyet, de ha valaki letagadja a nyilvánvalót, azon nehezen tudok túl lépni.

Szabadidejében mivel foglalkozik szívesen?

Sajnos nagyon kevés szabadidőm van, mivel rengeteg a munkám, de a mai napig – ugyan már nem versenyszerűen – vitorlázom, focizni is rendszeresen járok, így a sport aktívan része az életemnek.

Mindemellett nagyon szeretek olvasni, legszívesebben az időm nagy részét a könyvtáramban vagy a vízparton olvasgatva tölténém.

Tanár Úr az életében mit tart a legfontosabbnak?

Ez egy nagyon nehéz kérdés. Azt mondanám, hogy az a legfontosabb, hogy az ember olyan közegben éljen, ahol szeret másokat, és őt is szeretik – amennyiben ezt megtalálja, akkor szinte mindegy, pontosan hol is él; míg ha valakinek nincsenek szerettei, barátai, akkor a legnagyobb luxusban is magányos lesz és boldogtalan.

Az interjú végéhez érve, milyen tanácsot adna vagy mit üzenne Karunk jelenlegi hallgatóinak?

Legyenek nagyon büszkék arra, hogy jogászok lehetnek, és hogy ezen az egyetemen tanulhatnak. Legyenek mind magukkal, mind a környezetükkel szemben igényesek; a lányok figyelmét pedig felhívom Rostand Cyranójára, ahol Roxán igazán magas mércét állított fel.

Igényesség, aktivitás és tanulás. Úgy gondolom, mindannyian sokat tanulhatunk Tanár Úr szavaiból, és természetesen a számos általa tartott előadásból. Nagyon köszönöm Horváth Attila Tanár Úrnak a diákköri munkában való segítségét és a beszélgetésre szánt időt, pályafutása további részéhez pedig sok sikert, és annál is több lelkes hallgatót kívánok!

Az első szlovák államról

Írta: BOROS ÁRPÁD

„Az 1938-as év Európa huszadik századi történelmének egyik legnyugtalanabb, legzűrzavarosabb éve volt. Az alig húszéves Csehszlovák Köztársaság számára pedig egyenesen tragikus és végzetes [...], Masarykék álma néhány hét alatt semmivé foszlott.”¹ E baljós időkben történt, hogy az 1918-1919-ben megvalósult „álom” – átmeneti – megszakadásával a szlovák nemzet első önálló állama is megszületett.

Csehszlovákiai előzmények

Az 1939 és 1945 között fennálló szlovák állam kialakulásához vezető okokat két szálon kell felgöngyölíteni: egy belpolitikain, s egy nemzetközín. Ezek közül természetesen az utóbbi bírt jóval nagyobb jelentőséggel; előbb mégis – az események szereplőinek rövid bemutatása végett – lássuk a belpolitikai vonalat.

A két világháború között Csehszlovákiában éles volt a nemzetiségi kérdés. A szudétánemet lakosság és a többszázazres elcsatolt magyarság „elégedetlen” volt a prágai kormány kisebbségpolitikájával²; de az elvileg „államalkotó” szlovákok sem kapták meg az I. világháború után, amit szeretettek volna: az autonómiát – amelyet viszont az Amerikában élő, valamint az emigrált csehek és szlovákok által 1918-ban megkötött pittsburgh-i egyezmény rögzített.³ Az csehekkel egyenrangúvá válni akaró szlovákoknak és politikai életük vezéralakjának, Andrej Hlinka atyának a szlovák autonómia

Jozef Tiso

volt az állandó célkitűzése az 1920-as évek eleje óta.⁴ Hlinka pártjában, a Szlovák Néppártban építette politikai karrierjét az 1910-es évek vége óta Jozef Tiso, aki szintén római katolikus pap volt.⁵ Az 1925-ös parlamenti választásokon nemzetgyűlési képviselővé választott Tiso – aki 1927-ben már miniszteri kinevezést kapott⁶ – szintén úgy tartotta, hogy az autonómia jelenti a szlovák politikai követelések csúcsát. Még 1938 őszén is (!) kitartott e álláspontja mellett, melyet legfeljebb annyival egészített ki, hogy „az autonómia kiszélesítése, a Csehszlovák Köztársaság föderalizálása lesz a feladat” – jóllehet, az önálló Szlovákia gondolata ellen nem lépett fel.⁷ Mindezeket azért fontos leszögezni, mert noha voltak egyes szlovák politikusok az 1930-as években – élükön a nemzetközi jog professzorával, Vojtech Tukával –, akik a csehszlovák állam megszűnését és az önálló szlovák állam létrehozását követelték⁸, de Tiso és a szlovák politikai vezetők döntő többsége nem kívánta a csehszlovák állam szétrombolását – különösen nem erőszakos úton. (Az önálló Szlovákia esetleges megalakulását Tiso egy „evolúciós folyamat” végén képzelte el, mely „csak a távolabbi jövőben” következhet be).⁹ Tehát a szlovákok többsége sem a bel-, sem külpolitikai vonalon nem képviselt olyan álláspontot, mely Csehszlovákia végső felbomlását kívánta volna – az autonómia követelése nem tekinthető ilyennek. Emiatt a „szlovák belpolitikai bomlasztás” kifejezés¹⁰ vitatható – az 1938 ősziig terjedő időre nézve mindenképp. (Ha volt is ilyen, ahhoz a cseh politikai elit – köztük Edvard Beneš – is „hozzájárult”, mivel az az 1920 és 1938 közötti időszakban nem igazán volt hajlandó sem a magyar, sem a német lakossággal, de még a szlovákokkal sem (!) javítani a viszonyt. Mindez megnyilvánult például Beneš szlovákokról való vélekedésében¹¹, vagy abban, hogy noha 1938 márciusában Milan Hodža miniszterelnök megígérte egy kisebbségi státútum elfogadását, de a prágai kormány ezt végül mindinkább hátráltatta).¹²

A szlovákokhoz hasonlóan az elcsatolt felvidéki magyarság politikai elitje sem kívánta a csehszlovák állam megszűnését. „*Józan politikai realizmusuk [a magyarok többségéé] nem remélt semmit egy szervezett fegyveres beavatkozástól. [Már az 1920-as évek elején] megértették, hogy helyett a kisebbségi jogok törvényes keretében szolgálhatják legjobban a magyar ügyet. János és politikai pártja teljes mértékben osztotta a csehszlovákiai magyarok többségének eme meggyőződését: törvényes és demokratikus módon akart dolgozni.*”¹³ A

nevezett gróf Esterházy János pártjával, az Országos Keresztény Szocialista Párttal noha a végső célnak a trianoni szerződés – békés úton történő, igazságos – revízióját tekintette, de a csehszlovák állam felbomlását nem kí-

vánta. (Többnyire ugyanez mondható el a szintén csehszlovákiai Magyar Nemzeti Pártról, mely 1936-ban egyesült az Országos Keresztény Szocialista Párttal).¹⁴ Minderről tanúbizonyságot tett a határon túli magyar politikai vezetés a *Szudéta-válság* idején azzal, hogy elejét vette a magyarlakta területeken a tüntetéseknek, rendzavarásoknak.¹⁵ Ez a válságos esemény viszont már annak a „problémának” az eredménye, amelyet egy szóval így lehetne leírni: szudétanémetek.

Münchentől Pozsonyig

Adolf Hitler az Anschluss után szemet vetett Csehszlovákiára is. Prága „joggal aggódhattott”, hiszen közel 3 milliós német kisebbség lakott a Szudéta-vidéken¹⁶, akiknek végső soron Németországhoz való csatolása – mint terv – teljes mértékben beleillett Hitler birodalmi elképzeléseibe. A

Gróf Esterházy János, a felvidéki magyarság kiemelkedő politikusa

náci vezetés ennek megvalósítására több kártyát is kijátszott (vagy megpróbált kijátszani). Egyrészt Berlin igénybe vette a csehszlovákiai németek pártját, az immár náci érzelmű Konrad Henlein vezette Szudétanémet Pártot. E párt 1938 áprilisától kezdve – egészen szeptemberig – a csehszlovák rendőrséggel nem egyszer verekedésbe torkolló tüntetéseket szervezett, ahol már az autonóm kormányt és a nemzetiszocializmus szabad terjesztését követelték. (Ez nem jelenti ugyanakkor azt, hogy nem minden csehszlovákiai német náci érzelmű, s „bomlasztó” személy lett volna.) Ez azonban zavaros politikai helyzetet és háborús feszültséget eredményezett – a csehszlovák kormány részleges mozgósítást rendelt el; Hitler pedig október 1-jére kijelölte Csehszlovákia katonai lerohanását.¹⁷ (Másképp Hitler megpróbálta rávenni 1938 augusztusában a kielői találkozójukon Horthy Miklóst, hogy Magyarország támadja meg Szlovákiát, miközben ő „széttapossa a cseheket”, de a magyar kormányzó ezt határozottan visszautasította).¹⁸

Nagy-Britannia és Franciaország azonban minden áron el akarta kerülni a háborút¹⁹ – akár Csehszlovákia részbeni „feláldozásával” is. Ennek érdekében hozta meg 1938. szeptember 29-30-án Anglia és Franciaország Németországgal és Olaszországgal a müncheni egyezményt. Eszerint a Szudéta-vidék – néhány szlovákiai településsel egyetemben – Németországhoz került.²⁰ (A lengyel és magyar követelésekről a függelékben rendelkeztek).²¹ Ezt az alkalmat megragadta a szlovák politikai elit: Edvard Beneš elnök 1938. október 5-i lemondása másnapján Jozef Tiso kezdeményezésére a szlovák pártok vezetői – kivéve a szociáldemokratákat – Zsolnán összeültek, s deklarálták Szlovákia autonómiáját, amelyet később a prágai kormány is elismert.²² Csehszlovákia – melynek nevét Cseh-Szlovák Köztársaságra változtatták – dualista állammá vált: csak a pénzügy, a kül- és hadügy maradt közös Prágával; a többit a szlovák autonóm kormány és törvényhozás intézte. Zsolnán a szlovákok leszögezték: „*Ezen javaslattal Szlovákia államjogi helyzete végleg megoldódik.*”²³

„Az országrész politikai életében ettől kezdve Hlinka Szlovák Néppártja játszotta a döntő szerepet, s ez egyet jelentett Tiso [aki Hlinka 1938.

augusztusi halála óta a párt tényleges, október 7-e óta az autonóm kormány vezetője²⁴] befolyásának gyors [...] megnövekedésével. Békésebb világban az események menetének lassulásával, sőt a viszonyok stabilizálódásával lehetett volna számolni [erre számított Neville Chamberlain, brit miniszterelnök is²⁵], de egyre több jel mutatott arra, hogy ez a megoldás sem végleges, a helyzet változni fog. [...] Csehszlovákia polgárainak többsége – a szlovákok is – joggal hihették, hogy a belső fejlődés egyfajta nyugvóponthoz jutott, hiszen [...] az autonómia megvalósult. Többet, mást – legálábbis hivatalos megnyilatkozásaiban – Tiso sem óhajtott.”²⁶ (Leszámítva a szlovákiai demokrácia felszámolását, amit 1938 végén Tiso következetesen véghez vitt a pártok beolvasztásával

– csak a magyar ill. a német párt maradt meg –, a párhadsereg, a Hlinka Gárda felállításával, az új rezsim ellenzőinek szánt koncentrációs tábor megnyitásával, és így tovább).²⁷

Hitler azonban többet akart; s mindinkább foglalkoztatta az egész cseh terület megszállása. Jól sejtette ezt Vojtech Tuka is, aki 1939. február 12-én Berlinben a Führer támogatását kérte a teljes szlovák függetlenség érdekében. Emiatt – s a szlovák propagandafőnök, Alexander Mach nyílt csehellenes kampánya miatt – a prágai vezetés március 9-én a hadsereget Szlovákiába rendelte, ami nyílt katonai puccsot jelentett.²⁸ Emil Hácha csehszlovák elnök elmozdította a Tiso vezette Autonóm Szlovák Kormányt és a Hlinka Gárda vezetőinek nagy részét letartóztatták, mire a fegyveres párt-

hadsereg harcra szállt.²⁹ Hitler élt ezzel a kínálkozó lehetőséggel, s az események a következő napokban felgyorsultak: március 12-én Prága német nyomásra beszüntette a szlovákiai akciót; majd másnap Tiso – aki e pillanatban semmilyen közjogi tisztséget sem viselt – a Führer hívására Berlinbe utazott. Tárgyalásukon Hitler gyakorlatilag megzsarolta Tisót: vagy létrehozzák a szlovákok önálló államukat, vagy Magyarország és Lengyelország „zsákmányává válnak”. Ribbentrop birodalmi külügyminiszter azt tanácsolta, hogy már a

német fővárosból kiáltsa ki Tiso az elszakadást. Ezt sikerült visszautasítani, de Tiso még helyben intézkedett a szlovák parlament következő napra való összehívásáról.³⁰ Március 14-én Pozsonyban a parlament valóban kimondta Szlovákia megalakulását. Emil Hácha ugyanaznap találkozott Hitlerrel, s kénytelen volt beleegyezni abba, hogy a német csapatok Cseh- és Mor-

Hitler a prágai várban, 1939 március

vaországot a Birodalomhoz csatolják. Ez március 15-16-án be is következett; ezzel Csehszlovákia megszűnt létezni.³¹

Az önálló szlovák állam közjogi felépítése

A szlovák országgyűlés 1939. július 21-én fogadta el az új állam az alkotmányát. Szlovákia államformáját tekintve köztársaság lett.³² Az alkotmányt egy preambulum vezeti be, mely kihangsúlyozza, hogy „az állam egy keresztény közösség keretében igyekszik a nemzet összes erkölcsi és gazdasági erejét koordinálni, és arra is törekszik, hogy a társadalmi osztályok között minden konfliktust kerüljön el.”³³

Az alkotmány alapján az Első Szlovák Köztársaság élén egy választott elnök áll – mely tisztséget 1939. október 26-ától Jozef Tiso töltött be, egészen 1945 áprilisáig.³⁴ A törvényhozói hatalmat a köztársaságban a Nemzetgyűlés gyakorolja, amely általános választások útján öt éves időtartamra nyeri megbízatását. A nyolcvan tagból álló parlament alkotmány szerinti kizárólagos joga volt az elnökválasztás, a sorozás elrendelése, az alkotmányhoz tartozó törvények elfogadása, a költségvetés megtervezése, a kormányzati költségekről szóló számlák elfogadása, a bíróságok felállítása, valamint nemzetközi szerződések megkötése.³⁵

Az elnököt hét évre választja meg a parlament. Az elnök állam legfelsőbb képviselője és a hadsereg főparancsnoka, aki egyúttal kinevezi kabinetjének tagjait, valamint egyes magas beosztású tisztviselőket. Ő rendeli el a törvények kihirdetését. Felelősségét tekintve az elnök nem volt felelős azért, hogy hivatali tevékenységét miként látta el, azonban az Államtanács nevű szerv fellép-

Vojtech Tuka, Szlovákia miniszterelnöke

hetett ellene – például megállapíthatta, hogy az elnök nem képes teljesítenie feladatait.³⁶ Ennek a testületnek felépítése a következő: a köztársasági elnök hat tagot nevez ki, Hlinka Szlovák Néppártja tíz tagot delegál – ebből is látszik a párt hegemoniája, melyet így az alkotmány is biztosított³⁷ –, minden Szlovákián belüli nemzeti csoport egy, és minden – „korporációs” – szakmai osztály úgyszintén egy tagot delegál. Az Országgyűlés és a kormány elnöke – mely utóbbi Vojtech Tuka volt 1939 és 1944 között – *ex officio* tagjai voltak az Államtanácsnak.³⁸

A szlovákiai bíróságok szervezeti felépítése is többnyire ugyanolyan maradt, mint a Csehszlovák Köztársaságban, de most már Pozsonyban székel a Legfelsőbb Bíróság. Megszervezték a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróságot is, mely olyan esetekben járt el, amelyekben egy törvénytelen közigazgatási hatósági döntés sértette meg egy magánszemély jogait. Az új szlovák állam a polgári joghoz, büntetőjoghoz és eljárásjogokhoz, valamint a közigazgatási joghoz tartozó törvények nagy hányadát megörökölte jogelődjétől.³⁹

Ami az állampolgárok jogait illeti, ezeket az alkotmány szintén lefekteti. Például a Szlovák Köztársaság állampolgára az aktív választójogát 20., a passzívát 30. életévétől gyakorolhatta. A 81. § értelmében „*valamennyi lakos – tekintet nélkül a nemzetiségi hovatartozására – az élet, a szabadság és a vagyon védelmét élvezi*”; a 91. paragrafus szerint pedig „*A polgárok szabadon dönthetnek nemzetiségükről.*”⁴⁰

A nemzetiségekről az alkotmány két feltűnő rendelkezést tartalmaz. Az egyik az 59. paragrafus, mely szerint „*...nemzetiségi csoport [csak] bejegyzett politikai pártja révén részesedik az államhatalomból.*” Például a továbbra is Esterházy János „vezette”, kb. hetvenezres szlovákiai magyarság pártja – a Magyar Párt – működhetett; de csak 1941 őszén jegyezték be, s politikai tevékenységet gyakorlatilag nem is folytathatott.⁴¹ Nem meglepő módon az alkotmány e szakasza teljes mértékben csak a német kisebbség körében érvényesült maradéktalanul. (Az ő pártjuk, a Deutsche Partei, állam volt az államon belül). Meghökkenítő a 95. § rendelkezése is: „*A nemzetiségi*

csoportok [...] jogai csak annyiban érvényesek, amennyiben ugyanazokat a jogokat élvezi az illető nemzetiségi csoport anyaországának területén lakó szlovák kisebbség is.” Ez a reciprocitás elvét tükrözi – s mely igencsak hátrányosan érintette a szlovákiai magyarságot.⁴²

Az eddig ismertett jogszabályi részek alapján azt lehetne hinni, hogy az Első Szlovák Köztársaság lényegében egy független, – némi megszorítással – demokratikusan működő jogállam volt. Ez viszont közel sem felel meg a valóságnak. Ennek alátámasztására elegendő, ha csak a rendelkezések gyakorlati megvalósítására és a szinte korlátok nélküli német befolyásra gondolunk. Ez azonban már egy másik cikk tárgya lesz.

Jegyzetek és hivatkozások

- ¹ G. KOVÁCS László - KAMENEC, Ivan: Jozef Tiso. Dunaszerdahely, 1997, Nap Kiadó. 32.o.
- ² Vö.: ESTERHÁZY Lujza: Szívek az ár ellen. Budapest, 1991, Püski Kiadó. 53., 66.o.
- ³ ESTERHÁZY 1991, i.m. 42. o.
- ⁴ G. KOVÁCS - KAMENEC 1997, i.m. 27. ill. 120.o.
- ⁵ JANEK István: Egy fasiszta bábállam. Szlovákia, 1938-1945. In: Rubicon, 2008/4.sz., Budapest. 10.o.
- ⁶ JANEK 2008, i.m. 10. o.
- ⁷ G. KOVÁCS - KAMENEC 1997, i.m. 37. o.
- ⁸ G. KOVÁCS - KAMENEC 1997, i.m. 98. ill. 127. o.
- ⁹ G. KOVÁCS - KAMENEC 1997, i.m. 37. o.
- ¹⁰ Vö.: VÍGH Károly: A szlovákiai magyarság sorsa. Budapest, 1992, Bereményi Könyvkiadó. 106-107.o.
- ¹¹ Vö.: JANEK 2008, i.m. 7. o.
- ¹² ESTERHÁZY 1991, i.m. 83. o.
- ¹³ ESTERHÁZY 1991, i.m. 61. o.
- ¹⁴ GYURGYÍK László et al.: Fejezetek a csehszlovákiai magyarság történetéből. Pozsony, 1993, Kalligram Könyvkiadó. 70. ill. 81.o.

¹⁵ Vö.: ESTERHÁZY 1991, i.m. 86-87. o.

¹⁶ HEGEDŰS István: München 1938 - Angol-német tárgyalások a Szudéta-válság idején
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/munchen_1938_angol_nemet_targyalasok_a_szudeta_valsg_idejen/ (letöltés ideje: 2015. 08. 07.)

¹⁷ HEGEDŰS István: München 1938 - Angol-német tárgyalások a Szudéta-válság idején
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/munchen_1938_angol_nemet_targyalasok_a_szudeta_valsg_idejen/ (letöltés ideje: 2015. 08. 07.)

¹⁸ ILLÉS Andrea - KARÁDI Ilona (szerk.): A második világháború krónikája. Budapest, 1999, Magyar Könyvklub. 457.o.

¹⁹ Vö.: FABER, David: Munich: The 1938 Appeasement Crisis. London, 2008, Simon and Schuster. pp. 375-376.

²⁰ JANEK 2008, i.m. 6. o.

²¹ Vö.: VÍGH 1992, i.m. 101-106. o.

²² G. KOVÁCS - KAMENEC 1997, i.m. 32-33. o.

²³ JANEK 2008, i.m. 6. o.

²⁴ G. KOVÁCS - KAMENEC 1997, i.m. 170. o.

²⁵ Vö.: FABER 2008, i.m. pp. 5-7.

²⁶ G. KOVÁCS - KAMENEC 1997, i.m. 33. o.

²⁷ G. KOVÁCS - KAMENEC 1997, i.m. 35-36. ill. 125. o.

²⁸ JANEK 2008, i.m. 7-8. o.

²⁹ Vö.: ESTERHÁZY 1991, i.m. 104-105. o.

³⁰ G. KOVÁCS - KAMENEC 1997, i.m. 39. o.

³¹ Vö.: ILLÉS - KARÁDI Ilona (szerk.) 1999, i.m. 458. o.

³² GYURGYÍK et al. 1993, i.m. 128. o.

³³ LEMKIN, Raphael: Axis Rule in Occupied Europe. Clark, New Jersey, 2008, The Lawbook Exchange Ltd. p. 141. (megjegyzés: saját fordítás)

³⁴ G. KOVÁCS - KAMENEC 1997, i.m. 170-171. o.

³⁵ LEMKIN 2008, i.m. p. 141.

³⁶ LEMKIN 2008, i.m. p. 141.

³⁷ Vö.: JANEK 2008, i.m. 13. o.

³⁸ LEMKIN 2008, i.m. p. 141.

³⁹ LEMKIN 2008, i.m. pp. 142-143.

⁴⁰ GYURGYÍK et al. 1993, i.m. 130. o.

⁴¹ GYURGYÍK et al. 1993, i.m. 130-131.o.

⁴² GYURGYÍK et al. 1993, i.m. 131.o.

A hóhér szerepe és társadalmi megítélése Magyarországon

Írta: GAGÓ-KILBINGER ANRÁS, LOSONCZI ESZTER

A hóhér szerepének kialakulása

Az emberi közösségek kialakulása óta a büntetések célja, hogy valami negatívumot, „malumot” jelentsenek az elkövető számára. A halálbüntetést meghatározó büntetési nemként alkalmazták Magyarországon egészen a XVIII-XIX. századig. A büntetés végrehajtása során központi szereppel bírt a nyilvánosság elve, amely által nemcsak a speciális, hanem a generális prevenció is megvalósult. A végrehajtási liturgiák ezen kívül egyfajta „népünnepélyként” is funkcionáltak, amelyek keretében az egybegyűlt tömeg megtorlás iránti vágya is kielégítést nyert. Kezdetben ezeknek a büntetéseknek a végrehajtója maga a panaszos fél volt, de létezett olyan szokásjogi szabály is, amely értelmében a bíróság a megölt rokonait hatalmazta fel. Gyakorinak mondható az az eset is, amikor a legfiatalabb esküdt vagy a törvényszolga feladatává vált a kivégzés. A középkortól kezdve azonban egyre többen tagadták meg a végrehajtásban való közreműködést. A másik nehézséget az jelentette, hogy a nagyszámú, változatos formában megjelenő halálbüntetések, csonkítások és testi büntetések végrehajtásához gyakorlati képzettség szükségeltetett.¹

Ezen okok miatt a feudalizmusban már állandósult az ítéletvégrehajtó szerepe; a hóhér hivatásos, büntetőítéleteket foganatosító bírósági végrehajtó szervvé vált.² A hóhér személyének állandósulása a pallosjog adományozásához is kapcsolódik. Ezért vált hagyományos ábrázolási formává a kezében karddal vagy bárdal történő ábrázolás. Magyarországon a „hóhér” kifejezéssel 1426-ban találkozunk először, de érdemi jogszabályi rendelkezések csak a XVII-XVIII. században jelentek meg. Maga a „hóhér” kifejezés bajor-osztrák hatásra vált elterjedté, de használatos voltak rá a „bakó” és „bitó” szavak is.

A hóhér mint „lejjebbített személy” – a hóhér társadalmi megítélése

A végrehajtás állami kézbe vételével a kivégzések addigi magasztos, igazságosztó jellege

elkopott, és egyre inkább közelített valamiféle „mészáros” tevékenységhez. Ez a változás hozta magával a hóhér negatív társadalmi megbélyegzettségét. Rövidesen minden olyan tevékenységet ő végzett el a városokban, amelyet senki más nem volt hajlandó: ő dolgozott sintérként, takarította az utcákat és a csatornákat, valamint temette el az öngyilkos és rokontalan embereket.

A hóhér gyermekeit is becstelennek tartották, ezért alakult ki az a szokás, hogy a mesterség apáról fiúra szállt át. Előfordult olyan eset, amikor 1669-ben Tömösváron egy halálra ítélt emberrel a kegyelemért cserébe „hóhérszerződést” kötöttek: a hóhéri szolgálatért cserébe mentesült a büntetése alól. Ennek értelmében három éven át kellett neki szolgálatot teljesítenie, amelyért javadalmazás illette.

A hóhér mesterség elkerülhetetlen velejáróját adta a társadalomból való kirekesztettség. Ezeket a személyeket nem tekintették azonos jogállásúnak a társadalom többi tagjával, ezért városokban élő civitas jogállása sem illethette meg őket. Növelte az elkülönültségüket, hogy a városon kívül, külön erre a célra épült házban kellett lakniuk, és csak egymás között házasodhattak. A magyarok gyakran választottak párt gyermekeinek nyugati területről származó, ugyanezen a mesterséget űző

családból. A másik lehetőséget az az érdekes szokás adta, hogy a hóhér felajánlhatta a kivégzendő hölgynek, hogy életét megválthatja, ha feleségül megy hozzá.

A területi elkülönítéshez kapcsolódott pár további funkció: a kínzókamrát összevonták a hóhér házával, hiszen a rabok őrzése is az ő feladatukhoz tartozott. A lakóhelyük általában tömlöcként is szolgált, ahol a tortúra alá vont személyeket és az elítélteket őrizték.³

A szélsőséges megvetést példázza az a szokás is, hogy a vendéglőkben külön rendszeresítettek edényt a hóhérok számára, amiből csak ők ehettek és ihattak. A mai napig őrzi az elutasítást egy közmondás: „Maga eszik, mint a hóhér.” Nemcsak, hogy nem étkezhetek a többi emberrel együtt; amennyiben a piacon bármilyen árut megfogtak, azt onnantól szintén becstelennek nyilvánították. A legtöbb céhlevélben tiltották a felvételt abban az esetben, ha az inasjelölt „becstelen ember leszármazottja”⁴. Az általános megvetésen túl az egyház is „tisztátalan” emberként kezelte őket; a templomban külön helyen ültek a családjukkal együtt, és az úrvacsorán a hóhér áldozhatott utoljára.

Felvetődhet a kérdés, hogy miért ítélték el ennyire ezt a foglalkozást űző személyeket? A válasz a középkori babonákkal és hiedelmekkel mutat szoros kapcsolatot. A hóhérok munkáját számtalan titok övezte: széles szakmai ismeretekkel rendelkeztek, illetve rendkívüli lelki megpróbáltatásokon mentek keresztül. Egyfajta misztikus kép alakult ki az emberekben; meghatározó volt az a szemlélet, amely szerint a halálra ítélt egy ördögi jelenség megtestesülése, és minden vele való érintkezés ezen démoni erő továbbadásának veszélyét hordozza.⁵

A közösség ellenszenve nagyon sokáig megfigyelhető, azonban a rendeletek hatására mérséklődött. Az 1830-as években az utolsó szegedi hóhér (Szlublász József) már a városban lakott, és a lányát egy céhbeli legény vette feleségül.⁶

A hóhér védelmében

A hóhérok elleni szélsőséges fellépések, lincselések miatt a kénytelen volt a hatalom különböző intézkedéseket hozni az ítéletvégrehajtók érdekében. Először is a bíró nyilvánosan kihirdette a hóhér sérthetetlenségét, amikor rábízta az elítéltet, ezzel tudatosítva, hogy az ítéletvégrehajtót ért minden támadás a hatósággal szembeni fellépésnek számít és eszerint büntetendő. A testi és vagyoni épségének megóvása érdekében a kivégzés minden résztvevőjének büntetés terhe mellett megtiltották, hogy bármilyen módon is akadályozza a hóhért. Ez azonban nem jelentett akkora visszatartó erőt, mivel viszonylag enyhe büntetést szabtak ki az elkövetővel szemben. Gyakorta csúfolták az ítéletvégrehajtókat, főként a gyerekek. Egy 1775-ben kiadott püspöki prefektusi rendelet célja a hóhérinasok védelmét szolgálta: akit gúnyolódáson kaptak, arra a férfira 24 pálca, a nők esetében 24 korbácsütést mértek, a gyermekeket pedig ugyanennyi vesszőcsapással büntették.

Ugyanakkor a hóhér magatartására is vonatkoztak bizonyos előírások: az egyik rendtartásban kimondták, hogy bánjon tisztességesen a bűnösrel, és ne legyen hozzá könyörtelen, „nehogy a Szegény Bűnös jogtalanságot tapasztaljon és kétségbe essen.”⁷ Ehhez kapcsolódik egy különleges intézmény, a hóhérvacsora. Ennek alkalmával az elítéltet illő módon felöltöztették és tisztességes ételt kapott. A kivégzést követően az öltözetet gyakorta adományozták az elhunyt családjának, ami komoly értékkel bírt azokban az időkben.

A hóhér feladatai

A kivégzések foganatosításán túl a büntetőeljárás inkvizitórius jellegéből adódó feladatok végrehajtása is a hóhérra hárult: ő valósította meg a kínváltásokat és a csonkítással járó büntetéseket is. Az ítéletvégrehajtó ügyelt arra, hogy az elítélt megérje a kivégzése napját, ugyanis ebben a korszakban az eljárás egyetlen mozzanata, a büntetések végrajtása zajlott a nyilvánosság előtt. Ezekre az eseményekre gyakran a község környékéről is özönlöttek az emberek, ezért jó előre meghirdetett időpontokban, lehetőleg ünnepnapra időzítve

tűzték ki a végrehajtás napját. A kivégzési szertartás középpontjában a vesztőhely állt, amely többnyire valamely távolból is látható, városszéli magaslaton helyezkedett el. „Az elítéltet pap kísérte utolsó útjára, vigasztalta, bűnbánatra intette. Az emelvényen már ott állt vörös köpenyben, karddal vagy bárdal a hóhér, s szokás szerint bocsánatot kért áldozatától. Úgy illett, hogy az elítélt megbocsásson, jámbor szívvel imádkozzék, s utána letérdelve lehajtsa fejét a tőkére.”⁸

A kínzásoknak a kivégzéseknek köszönhetően a hóhér nagyon jól ismerte az emberi testet, kiváló anatómiai ismeretekkel rendelkezett. Ebből adódóan a hóhér a társadalom számára hasznos feladatokat is ellátott: felügyelte a borbélyokat és az ott dolgozó szajhákat, hogy ne terjesszenek semmilyen fertőző betegséget, valamint gyakran hívták betegekhez is.⁹ Praktizált nőgyógyásként, állatorvosként, sebészként, ficamokat, töréseket és sérvet is sikerrel kezelte. Több helyen gyógyszerkészítéssel és árusítással is foglalkozott. Az emberek – kerülvén a feltűnést – gyakran az éj leple alatt keresték fel őket gyógyítás céljából. Előfordult azonban az is, hogy nem csak egyszerű emberek fordultak a hozzájuk segítségért: Bethlen Gábor fejedelem vízkórját a lőcsei hóhérral próbálta kezeltetni, Nagy Frigyes háziórvosa pedig a coblenzi hóhér volt.¹⁰ A hóhéroknak elsősorban a járványok idején adódott lehetősége kiterjedt gyógyító tevékenységre, hiszen a diplomás orvosok és a sebészek ilyenkor gyakran megszöktek a rémítő és veszedelemes feladat elől. Nem egyszer történt olyan eset, amikor a hóhér hatékony orvoslási tevékenységéért cserébe kiváltságot kapott, és a tisztas polgárok közé emelték, sőt, akár a sebészek céhébe is befogadást nyerhettek.

A kivégzettekkel kapcsolatban sokáig élt egy olyan babona, amely értelmében annak az embernek a teste, aki nem természetes halállal hunyt el, gyógyerővel bír. A lefejezett vérért például a hóhérok hatásági engedéllyel összegyűjtötték egy edényben, hogy a beteg embereknek adhassanak belőle gyógyító szerként.

Ruházat és munkaeszközök

A hóhér ruházata a végrehajtáshoz kapcsolódó szimbólumrendszer meghatározó részét képezte Magyarországon. Annak színe és díszítése koronként változott, de minden esetben kirívóan eltért a hagyományos öltözetektől. A „Veres, mint a hóhér” közmondásunk tükrözi, hogy több helyen, például Szeged városában a vörös palást és a széles pallos volt jellemző, számos helyen pedig gyászmagyart viseltek. Az abszolutista kormány a hóhért tisztviselői rangra emelte, így az uniformis fekete pantallóra és sárga gombos piros frakkra változott. Ezt a ruházatot a hóhérok feltehetően nem csak a kivégzések alkalmával, hanem a mindennapokban is kötelesek voltak viselni.¹¹

A hóhérok munkaeszközei között szerepeltek a kínvallatáshoz és kivégzéséhez használatos eszközök; a különféle kések, ollók, vasak, a kínpad, valamint a pallos vagy a bárd, a hóhérszék, a kötelek és a kerék. A mesterségük jellegzetes szimbólumává vált a hóhérpallos, a speciális súlyelosztású, kétpengéjű kivégzőeszköz. A vágófegyver közepén vércsatorna futott végig és a markolatához közeli helyen általában feloldozó, békítő versikét olvashatunk.¹² A vércsatorna szerepét az adta, hogy a lefejezés közben a kivégzést nézőket ne borítsa be az elítélt vér. A pallos átlagos súlya 1,7-2,3 kg-ot nyomott, de létezett 5 kg-nál nehezebb is, a hossza 80-90 centiméter volt. A pallossal való munka így erős fizikumot és mesteri tudást igényelt. Nem csak a fővételnél szükségeltetett jelentős testi erő: az akasztófához támasztott létrán is a hóhér cipelte fel az elítéltet. Ezt tükrözi a „Hóhér is kifáradna rajta” szólás.

Az akasztott ember köteléhez különböző legendák kapcsolódtak: aki magánál hordja, az szerencsés lesz, vetését nem éri jég és még a megbokrosodott lovat is szelíddé teszi.

Szaktudás és szakmai követelmények

Általános elvárásként jelentkezett a hóhérokkal szemben az írni-olvasni tudás követelménye, valamint gyakorlati jártasság is szükségeltetett. A munka megkezdése előtt mesterpróbát kellett tenniük. Ezt huzamosabb ideig tartó, fölakasztott állatokon való gyakorlás előzte meg. A hóhéroknak nem szabadott hibázniuk, hiszen a nép

bosszúja sikertelenség esetén irgalmatlanul lesújtott. Ez azzal magyarázható, hogy nyilvánosság előtt végzett halálbüntetések célja nem az elítélt kínzása volt: a többszöri próbálkozást embertelenségnek vélték. Ezen felül a hibázó hóhért megdorgálták vagy ismétlődés esetén megfenyítették a feljebbvalói is. Úgy tartották, hogy a vizsgán a legfontosabb a nyugalom és bátorság, de „ismernie kellett a kínvallatás minden fokozatát, tudnia kellett hogyan kell levágni a kezét vagy az ujját, az orrot vagy a fület, hogyan kell tüzes fogókkal tépni és bélyeget égetni az arcra.”¹³ A mestermunkát egy precíz lefejezés végrehajtása képezte; be kellett bizonyítania, hogy keze biztos, tudása pedig kifogásolhatatlan. Amennyiben minden próbát helytállt, a hóhért kinevezte a „Magas Kínzó Törvénytörő”. Felesketését követően a bírák átadták neki a hatalmi jelvényét és egyben munkaeszközét, a pallost. Ezt az eszközt mindaddig örökíthették is, amíg el nem érték vele a száz kivégzést, amikor el kellett ásniuk azt.¹⁴

Minden hóhér két segédet tartott, akiket tanított és magával vitt a kivégzésekre. Betegség esetén az ügyesebbik segéd elvégezte helyette a munkát; ilyenkor a bírósági kiküldött a helyettesítő részére állította ki a végrehajtásról a tanúsítványt. Üresedés esetén a pályázó inas szolgálati bizonyítványa mellett ilyen tanúsítvánnyal is igazolni tudta gyakorlati képességét.

Javadalmazás

A hóhér tevékenységéért rendes évi javadalmazásban részesült, amely egyéb juttatásokkal egészült ki. Egy 1772-ben kiadott helytartótanácsi intézkedés értelmében működési díjat is kaptak: egyszerű lefejezés és akasztás esetén 12 Ft, öngyilkos tettes eltemetése vagy az eszközök előkészítése kegyelmet nyert elítélt esetén 6 Ft javadalmazásban részesültek. A hóhérokat nem csak a kivégzések után illette meg ez a díj, hanem az egyéb, nem halálos ítéletek végrehajtásáért is. Mindezen felül a megfelelő módon elvégzett munka után borban vagy pénzben „borravaló” is járt nekik. A természetbeni juttatások közül a legtöbb helyen kaptak lakást, ruházatot, tűzifát, élelmet és bort.¹⁵ A hóhér megjelenését tekintve a tehetős

körébe sorolandó: gyakran jártak „udvari öltönyben” és rendes bőrből készült cipőben. Egy 1571-es debreceni városi statútum értelmében a hóhért illették meg a kivégzett ruhaneműi is: a felső ruha a szolgálaké, az alsó ruha és a csizma az ítéletvégrehajtóé lett.

A kivégzésekkel kapcsolatos egyéb kiadásokat is a városoknak kellett megtéríteni: ilyen volt a szükséges tartozékok - a kötelek és a hóhérsztyű - beszerzése, a holttest elszállításának és eltemetésének költsége. Kamarás elszámolás alapján megtérítették a hóhéroknak a foglyok tartásával, élelmezésével és egyéb ellátásával kapcsolatos kiadásokat.

A fenntartással kapcsolatos magas költségek indokolják, hogy nem minden helység rendelkezett saját hóhérral. Számos irat tanúskodik arról, hogy egy pallosjoggal rendelkező város egy másik település ítéletvégrehajtóját bízta meg esetről-esetre. Olyan is előfordult azonban, hogy több város szerződést kötött egymással egy közös hóhér fenntartására. Egy 1880-as igazságügy-miniszteri rendelet melléklete az alábbiak szerint szabályozta a kérdést: „alkalmas közeg hiányában a budapesti kir. ügyész keresendő meg, az itteni hóhér kiküldetése végett”¹⁶.

Összegzés

A bemutatott szempontok alapján méltán tekinthető a hóhér a büntetés-végrehajtás meghatározó alakjának. A társadalomban elfoglalt sajátos helyzetét azonban jól érzékelteti, hogy bár ő az „igazság szolgáltatója”, mégis közmegvetés tárgya, hiszen emberi életeket olt ki. Munkája során hiába jutott meghatározó anatómiai ismeretkehez, hiába segített a betegeknek, ennek köszönhetően sem alakult ki pozitívabb kép az emberekben. Nagyfokú anyagi megbecsültség mellett a büntető igazságszolgáltatás és a vérhatalom nélkülözhetetlen szimbólumaként félelemmel vegyes tisztelet övezte. Ő a hatóság kezének meghosszabbítása, a bűn megvallásából és a büntetés elszenvedéséből álló megtisztító szertartás egyik főszereplője. Ezáltal a létezése felfogható egyfajta „szükséges rossz-

ként”, hiszen a középkori társadalom nélkülözhetetlen tagja volt.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ DAVIDOVICS Krisztina: A halálbüntetés végrehajtásának liturgikus elemei – A hóhér. In: Mezey Barna (szerk.): Jogi kultúra, processzusok, rituálék és szimbólumok. Budapest, 2006, Gondolat Kiadó. 46-47. o.

² MEZEY Barna: Régi idők tömlőcei. Budapest, 2010, Rubicon Kiadó. 148.o.

³ MEZEY Barna: Hóhérok és börtönök. In: Erdődy Gábor (főszerk.): Rendszerváltások kortársa és kutatója. Tanulmánykötet Izsák Lajos 70. születésnapjára. Budapest, 2013, ELTE Eötvös Kiadó. 19-20. o.

⁴ MOLNÁR Adél: Hóhérok – A bakó alakja a feudális Magyarország mindennapi életében. In: Börtönügyi Szemle, 14. évfolyam, 1995/1. szám. 79.o.

⁵ DAVIDOVICS 2006, i.m., 50. o.

⁶ MOLNÁR 1995, i.m. 80. o.

⁷ DÜLMEN, Richard van: A rettenet színháza. Budapest, 1990, Századvég Kiadó. 88.o.

⁸ KULCSÁR Zsuzsanna: Így éltek a lovagkorban. Budapest, 1967, Gondolat Kiadó. 224.o.

⁹ MEZEY 2010, i.m. 149. o.

¹⁰ MEZEY 2010, i.m. 150. o.

¹¹ DAVIDOVICS 2006, i.m. 54. o.

¹² MEZEY 2010, i.m. 151-152. o.

¹³ MOLNÁR 1995, i.m. 80. o.

¹⁴ MOLNÁR 1995,i.m. 81. o.

¹⁵ MOLNÁR 1995, i.m. 81. o.

¹⁶ DAVIDOVICS 2006, i.m. 63. o.

A középkori büntetőeljárás Magyarországon

Írta: HAJDÚ LILI, PALGUTA VIRÁG

A magyar büntető per jog fejlődését két időszakra lehet bontani: a 11-13. század közötti átmeneti szakaszra és a 14-16. század közötti rendi korszakra, így először egy rövid, átfogó jellemzést kívánunk adni a két időszakot meghatározó főbb jellemzőkről. Ezek után részletesen bemutatjuk a per szereplőit és a per folyamát.

A 11-13. század közötti időszak

Az Árpád-kori peres eljárásban még nem különült el élesen a magánjogi és büntetőjogi igények érvényesítésének rendje. Nemzeti korszakunk jogérvényesítési rendjéről keveset tudunk, mert az államalapítás után hozott királyi dekrétumok nem rögzítették a korábbi állapotokat, csupán a változtatás igényét fogalmazták meg. Az állam kezdetben azokat a szokásokat változtatta meg, amelyek alapvető érdekeit, különösen az uralkodó jogérvényesítési igényét sértették. A nemzeti korszakban a család vagy nemzetség elleni sérelemért vett elégtétel magánügynek számított, a büntetőhatalmat gyakorló család, illetve nemzetségek hatásköre volt, aki a megtorlást magánharc útján érvényesíthette. Az eredeti állapot helyreállítása a sérelmet szenvedett fél vagy nemzetség feladata volt. A küzdelemnek nem voltak szigorú szabályai, a sértett ellenfelét akár meg is ölhette, de az érintett nemzetségek akár ki is békülhettek, vagy lehetőségük volt vagyoni elégtételben is megállapodni. A bizonyítás kötelezettsége a feleket terhelte: a bíró csak azokat a bizonyítékokat vehette figyelembe, amelyeket számára a felek szolgáltatottak.¹ Valószínűsíthető, hogy a korabeli magyar eljárás is vádelvű eljárás volt, vagyis magánkezdeményezésre indult. A 11. századi hazai törvényeinkből azonban kiderül, hogy a király és az ország elleni bűncselekmények elbírálása esetén már hivatalból indult az eljárás. A 13. századtól fogva sűrűsödik azoknak a törvényeknek a száma, amelyekből megismerhetjük a korabeli eljárásjogot, de ezek is sokáig csak a felsőbb, a királyi, nádori vagy királyi kiküldöttek tartotta bíróságokra vonatkoztak, a vidéki igazságszolgáltatásról alig szóltak. A vidéki bíráskodás emlékeinek száma a 14. századtól kezdve emelkedik. A szervezett állami jogvéde-

lem területén a 13. század során érzékelhető változás történt. A per ebben az időszakban szóbeli és nyilvános volt, és a tárgyalási elvre épült. A perben álló felek egymással vitatkoztak, jelenlétük a perben általában kötelező volt. A pert a formalizmus uralta, hiszen minden nyilatkozat, továbbá a bizonyítási eljárás szigorú előírásokhoz, szertartásokhoz volt kötve. Az eljárásban a bíró passzív szerepet játszott, csak a szabályok betartására kellett ügyelnie.²

Rendi korszak (14-16. század)

A 14. századtól kezdve a társadalom rendi elkülönülése az igazság érvényesítésére szolgáló eljárásokban is meghatározó volt. A felek rendi állása határozta meg perbeli jogait. Más bíróság döntött a nemesek, a papság rendjéhez tartozók, a szabad királyi és mezővárosok polgári jogvitáiban és a magánföldesúri joghatóság alá tartozó személyek ügyeiben. A jogszolgáltatás partikuláris volt, mert az egyes vármegyéken belül eltérő anyagi jogszabályok és eljárási szabályokat rögzítő statútumok érvényesültek. Fontos változás ebben a korszakban, hogy a korábbinál fejlettebb eljárási formák alakultak ki az írásbeliség elterjedésével, így nagyobb szerephez jutott a materiális bizonyítás, a valóság feltárása és ezáltal a történeti tényállás rekonstruálása. Az eljárás lényegében a korábban kialakult elvek, szabályok és szokások szerint zajlott, és még ebben az időszakban sem különült el elvi alapon a polgári és a büntető eljárás. A 16. századra mégis kialakult egyfajta munkamegosztás a jogviták eldöntésére szolgáló szervek között, például a vármegyékben a büntető törvényszék (*sedria*) a hét meghatározott napján, nagyjából azonos személyi összetételben ülésezett, és így idővel hasonló ügytípusokban közel azonos ítéleteket hozott.

A korszakban történt az első kísérlet a jogegységesítésre, a hatályos jog írásba foglalására. Werbőczy István híres Hármaskönyve számos olyan eljárási szabályt tartalmazott, amely megváltoztatta a korábbi gyakorlatot és segítette a korabeli jogrendszer egységesítését az eljárásjog területén is. A korszak végére a korábbinál határozottabban különültek el egymástól az eljárás egyes szakaszai. Ennek egyik oka, hogy a királyi törvényhozás nagyobb figyelmet fordított az eljárásjogi kérdésekre, számos dekrétum született, amelyek részletes perbeli szabályokat tartalmaztak. Ezen a téren I. Mátyás járt az élen.³

A per szereplői

A perben tulajdonképpen csak két fél volt, a felperes (*actor*) és az alperes (*in causam attractus, incattus*), ők a perlekedők (*causantes, causidici*). Minden egyéb személy, aki a perben szerepel, csak mellékszemélynek tekinthető. A perben lehetnek felperes- és alperestársak is. A pertársi viszonyban állók gyakran szerződést kötöttek arra vonatkozóan, hogy csak együttesen lépnek békére az ellenféllel, vagy egymást kölcsönösen támogatják akár bírság vagy hitszegés terhe mellett is. A felperesi jogképesség nem illette meg azokat a személyeket, akiket büntett vagy hűtlenség miatt elmarasztaltak vagy fő- és jószágvesztésre ítélték, mindaddig, amíg ezek terhe alól felmentésre nem kerültek. Az Anjou- korban szigorodtak a felperesség feltételei, megjelent a korlátozott felperesség fogalma. Ez a rendi különbségekből származott: a nemes jobbágyság esetében a jobbágyság ura előtt, polgár esetében a városa útján kereshette igazát.⁴

A perben megjelenő harmadik személyek vagy saját érdekükben vesznek részt a perben, vagy perben álló felek képviselőjeként járnak el (ügyvédek és egyéb képviselők), vagy azok valamelyikét segítik (avatkozó és szavatos). Sokáig a peres felek csak személyesen vagy törvényes képviselőjük (például gyám, férj) útján jelenhettek meg a bíróság előtt. A XIII. század közepe táján azonban szokásossá vált a perben való képviselet meghatalmazott, vagyis prókátor útján is. A félnek ezután csak akkor kellett személyesen megjelennie a bíróság előtt, ha az idézés erre őt

kifejezetten kötelezte. A kereseti követelésről csak a törvényes képviselő vagy meghatalmazott tehetett perbeli nyilatkozatot. A korabeli perben eljáró meghatalmazott (*procurator*) hivatalos képviselőnek tekinthető, mert a meghatalmazásra vonatkozó okiratot közhitelű pecséttel kellett ellátni. Prókátor lehetett bárki, akinek perbeli jog- és cselekvőképessége volt. A XV. században egy törvénycikk eltiltotta az ítélmestereket és ezek ítélőtársait a prókatori teendőktől, Zsigmond király pedig megtiltotta a közjegyzőknek, hogy két világi egyén közti perben prókátorok legyenek. Megbízást lehetett egy prókátornak vagy többnek együttesen is adni, vagy egymást is lehetett kölcsönösen prókátornak vállalni. Kivételesen arra is felhatalmazhatták a prókátort, hogy a perben őt más helyettesítse. A megbízás tartama kezdetben egy adott per végéig, később határozatlan időre szólt. A XIV. századtól kezdve a megbízás tartama általában egy év, és csak ritkán ennél rövidebb idő. Egy prókátor egyidejűleg több személyt képviselhetett, a XV. században azonban a képviselt személyek száma legfeljebb 14 főben került meghatározásra, nehogy a prókátorok a túl sok képviselt miatt feladatukat hanyagul teljesítsék.⁵ Az alsóbb szintű bíróságokon gyakori szereplő volt a szószóló (*collocutor*), aki a peres fél érdekében tanácsokat adott, a perben személyesen megjelenve segítette a felet. Ők a féllel együtt jelentek meg a perben, hivatalos megbízásukra nem volt szükség, csak az alsóbb szintű bíróságokon találkozhattunk velük. Az is előfordult, hogy a fél képviselőjének is volt szószólója. Voltak olyan városok és községek, ahol a felek segítségére állandóan kirendelt szószólót alkalmaztak, mint például Brassón, amelynek XIV. századi kiváltságlevele a szószóló részére a bíróságoktól egyötödöröszt állapít meg. A peres eljárásokban uralkodó formalizmus a felek számára szükségessé tette az ilyen jellegű segítséget. A perben gyakran szerepeltek mellékszemélyek is: így az avatkozó (*ingerens*), aki a felperes oldalán állt, vele közös jogi érdeke volt. Az avatkozás a végleges ítélet meghozataláig a per minden szakaszában meg volt engedve, de ha a felperes az ellenfelével kiegyezett, az avatkozó a pert nem folytathatta. A szavatos (*evictor*) a másik olyan mellékszemély, aki az alperes oldalán állt és annak esetleges perbeli veszteségét

átvállalta. Szavatosságot rendszerint szerződéssel vállaltak, amely csak akkor mértékben terhelte a szavatost, amilyen mértékben a szerződésben a terheket vállalta. Szavatosság ítéletben is megállapítható volt. Az alperesnek a szavatost a per folyamán fel kellett hívnia, még az ítélethozatal előtt, mert különben a szavatolás kötelezettsége elenyészett.⁶

Perfolyam

A régi magyar peres eljárás a fentiek alapján nyilvános és szóbeli volt, s a tárgyalási elven alapult.⁷ A per hazánkban még a 13. században is nem valamely vitás kérdésnek a bírói döntés alá bocsátását, hanem a peres felek egymással való jogi küzdelmét jelentette. A tárgyalási elv az Árpád-kor vége felé azonban veszített a jelentőségéből, ezzel együtt pedig a bíró tevékenysége mindinkább erősödött.⁸ A per kezdete a felperes panasztételével indult, ez gyakran az ország nagybírának törvénykező gyűlésein történt. Ilyenkor elvárták, hogy a panasz vagy a követelés az ellenérdekű fél jelenlétében hangozzék el. Más esetben a panaszos egyszerűen a bíróság elé járult, hogy ügyében a hatóság döntsön. A bíró, ha a kérelmet alaposnak tartotta és a megfelelő összeget megkapta, idézte az ellenérdekű felet.⁹ Amennyiben az ellenfél a törvényes idézésre nem jelent meg, akkor őt bírság terhe mellett ismételten idézték. I. László dekrétuma szerint háromszor lehetett idézni, amennyiben a felperes a harmadik idézésre sem jelent meg, úgy örök hallgatásra ítéltetett. Amennyiben a peres felek akár személyesen, akár - a XIII. századtól kezdve szokásosan - képviselőjük útján a bíró előtt megjelentek, a peres eljárás megindulhatott. A felperes nem a bíróhoz intézte panaszát, hanem ellenfeléhez. Az alperes kifogással élhetett. Az Árpád-korban az alperesnek részletesen kellett válaszolni minden felvetésre, míg Károly Róbert XIV. századi rendelkezése nyomán elegendő volt, ha az alperes a felperesi panasz kapcsán ártatlannak nyilvánította magát. Az alperes nyilatkozatával perfüggőség (*lis pendens*) állt be. Ez azt jelentette, hogy az alperest ebben az ügyben más bíróság elé nem lehetett idézni, ellene ugyanazon jogalapról máshol nem indíthattak

per. Az alperes ellentmondása, tagadása esetén a bíróság először arról döntött, kit terhel a bizonyítás.¹⁰

A korabeli ítéletnek két változata volt: az egyik a közbenszóló ítélet (*judicium*), amelyben a bizonyítás rendjéről született döntés. Ebben határozták meg, hogy kinek, milyen módon és mit kell bizonyítania. A per, maga a jogvita végső ítélettel (*definita sententia*) zárult.¹¹ Ez a döntés nem a bírói mérlegelés eredménye, hanem a formális bizonyítás eredményének megállapítása és kihirdetése volt. Ebből az okból kifolyólag jogorvoslat sem állt rendelkezésre, ehelyett a bíró ellen lehetett kifogással élni az ítélethozatal megtagadása vagy elfogultság miatt. Kálmán király rendelkezése alapján ilyen panasszal a királyhoz vagy a zsinati törvényszékhez lehetett fordulni. Az alaptalanul panaszkodót azonban megbírságták, de szigorúan büntették az igazságtalanul eljáró bírót is. A városi jogban alakult ki a fellebbezés, amely lehetőséget adott az anyavárosi bírósághoz fordulásra. Ennek törvényi háttérét a XV. század elején Zsigmond teremtette meg. Szintén ebben az időszakban alakult ki a perújítás is, amely lehetővé tette, hogy új, perdöntő bizonyítékok előkerülése esetén ismételt bírói döntés születhessen. Erre azonban csak kivételesen, királyi engedély alapján kerülhetett sor. A jogbiztonság érdekében a végítélet kihirdetésekor vagy a peregyezés megkötésekor szokássá vált az örökhallgatás (*perpetuum silentium*) kimondása, ami azt jelentette, hogy a jogerősen befejezett pert – királyi engedély nélkül – nem lehetett újra bíróság elé vinni. Az ítélet végrehajtása kezdetben a pernyertes fél feladata volt, később alakult ki az a jogelv, hogy a bíró köteles az ítélet végrehajtásáról gondoskodni.¹²

A rendi korszak végére a korábbinál határozottabban elkülönültek egymástól az eljárás egyes szakaszai. A peres eljárás a következő szakaszokra volt osztható: idézés, perfelvétel, perbe bocsátkozás, bizonyítás, ítélethozatal, perorvoslatok, végrehajtás. Az idézés (*citatio*) fokozatosan írásbelivé vált. Kialakult az a szokás, hogy a perindító fél az uralkodótól vagy a bírói feladatot ellátó országos méltóságok valamelyikétől perbe hívó parancs (*mandatum evocatorium*)

kibocsátását kérte. A parancs kiadója kijelölt egy királyi embert, aki az illetékes hiteles hely egy megbízottjával kézbesítette az idézést a perbe hívott ellenérdekű félnek. Az idézést 60 napon belül kellett átadni, különben hatályát veszítette. Az idézés gyakran eredménytelen volt, ezért azt már hat alkalommal meg lehetett ismételni a szokásjog szerint, és még utána is lehetőség volt három környékbeli vásáron közhírré tenni a bíróság előtti megjelenési kötelezettséget. Ez utóbbi idézési módot I. Mátyás eltörölte. Werbőczy művének hatására a hiteles helyek az idézésről jelentőlevelet állítottak ki, és ezt közölték a perben résztvevőkkel. Perfelvételre akkor kerülhetett sor, amikor a felek vagy törvényes képviselőik megjelentek a bíróság előtt. Az ügy érdemi elbírálása a perbe bocsátkozással (*litis contestatio*) kezdődött, amelynek során a per kezdeményezőjének nyilatkoznia kellett a keresetlevélben foglaltakról. Erre az eljárási szakaszra csak akkor kerülhetett sor, ha a bíróság alaptalannak tartotta az alperes pergátló kifogásait. A bizonyítás legfőbb jogelvei is ebben az időszakban alakultak ki. A régi magyar perjogban elsősorban a kánonjog bizonyítási szabályai érvényesültek, ahol alapvetően a felperest terhelte a bizonyítás. Ha a felperes nem tudta állításait igazolni, keresetét el kellett utasítani. A bizonyítás célja ebben a korszakban már a valóság megismerése, vagyis a történeti tényállás felderítése volt. Ennek megfelelően fokozatosan háttérbe szorultak a formális bizonyítási eszközök és egyre nagyobb jelentőséget kaptak a jogbiztosító iratok, az oklevelek. Szokásos bizonyítási eszközzé vált a tanúkihallgatás, az inkvizíció. A perek döntő többségét ebben az időszakban is ítélet zárta. A döntést a bíróság írásba foglalta, felolvasta és értelmezte. A per perletéssel is befejeződhetett, ami azt jelentette, hogy a felperes visszavonta keresetét és megfizette a szokásjog által kialakított összegű bírságot. A Hármaskönyv már rögzítette, hogy az országos bírók ellen a királyhoz lehetett fordulni, az úriszéki bíráskodás esetén pedig a megyei törvényszékekhez lehetett fellebbezni.¹³

Összegzés

Írásunkban bemutattuk a középkori magyar büntetőeljárás lényeges sajátosságait, a per szereplőit és a per folyamatát. Ennek ellenére elmondhatjuk, hogy a középkori büntetőeljárásnak így is csak egy rövid, átfogó jellegű elemzésére kerülhetett sor, hiszen majd 500 év büntetőeljárási jogának fejlődését összegeztük.

Felhasznált irodalom

- ANGYAL Pál: A magyar büntetőeljárási jog tankönyve. Budapest, 1915, Athenaeum.
- Dr. Bónis György – Dr. DEGRÉ Alajos – Dr. VARGA Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története. Zalaegerszeg, 1996
- FINKEY Ferenc: A büntetőperjogtudomány háromszázados fejlődéstörténete. Sárospatak, 1948
- Finkey Ferenc: A magyar büntető perjog tankönyve. Budapest, 1916, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata
- FINKEY Ferenc: A magyar büntetőeljárás tankönyve. Budapest, 1908, Politzer-féle Könyvkiadó Vállalat
- HAJDU Lajos: Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet. Budapest, 1971, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- HAJNIK Imre: Magyar alkotmány és jog az Árpádok alatt. Pest, 1872, Kiadja Heckenast Gusztáv
- HAJNIK Imre: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyes-házi királyok alatt. Budapest, 1899, A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Hivatala
- HAJNIK Imre: A perdöntő eskü és az előzetes tanúbizonyítás a középkori magyar perjogban. Budapest, 1881, A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Hivatala
- KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárási jog. Budapest, 2003, Osiris Kiadó
- MEZEY Barna (szerk.): Magyar Jogtörténet. Budapest, 2007, Osiris Kiadó
- VÁMBÉRY Ruzssem: A bűnvádi perrendtartás tankönyve. Budapest, 1916, Grill Károly Könyvkiadó

Jegyzetek és hivatkozások

¹ MEZEY Barna (szerk.): Magyar jogtörténet. Budapest, 2007, Osiris Kiadó. 405 – 406. o.

² Dr. BÓNIS György – Dr. DEGRÉ Alajos – Dr. VARGA Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története. Zalaegerszeg, 1996. 51–52. o.

³ BÓNIS – DEGRÉ – VARGA 1996, i.m. 52–54. o.

⁴ HAJNIK Imre: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyes-házi királyok alatt. Budapest, 1899, A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Hivatala. 164–170. o.

⁵ HAJNIK 1899, i.m. 174–182. o.

⁶ HAJNIK 1899, i.m. 170–174. o.

⁷ HAJNIK Imre: Magyar alkotmány és jog az Árpádok alatt. Pest, 1872, Kiadja Heckenast Gusztáv, 1872. 347. o.

⁸ HAJNIK 1899, i.m. 185–188. o.

⁹ HAJNIK 1872, i.m. 345. o.

¹⁰ BÓNIS – DEGRÉ – VARGA 1996, i.m. 68–72. o.

¹¹ HAJNIK 1899, i.m. 387 – 388. o.

¹² BÓNIS – DEGRÉ – VARGA 1996, i.m. 68–72. o.

¹³ MEZEY 2007, i.m. 427–441. o.

Alapelvek a Bűnvádi perrendtartásban

Írta: NAGY VIRÁG ESZTER

A büntetőeljárás szabályozása mindig a társadalomban és az igazságszolgáltatás gyakorlásában meggyökeresedett vezéreszméktől függ, s bár a jogtörténet során gyakran mutattak változást, s csak ritkán egységességet, a XVIII. század végétől már láthatóak a ma ismert elképzelések körvonalai.¹ Azt is fontos megjegyeznünk, hogy ez a fejlődés a tudományostól látszólag teljesen független, sokkal inkább az uralom gyakorlásának módjához köthető.² Finkey Ferencet idézve: „Míg a vádeljárás az igazságot csak az egyéni szabadság lehető biztosításával igyekszik megvalósítani s ezért a szabad, alkotmányos államok és szabadelvű korszakok uralkodó eljárási rendszere lett, addig a nyomozó eljárás a szabadságot feláldozza az igazságnak s az erre alapított állami érdekeknek, így lesz az abszolút államok és reactionarius korszakok jellemző eljárási elve.”³ Ez az el nem évülő érvénnyel bíró megállapítás napjainkig magyarázatot ad a különböző állam- és jogrendszerek diverzitására. Alapvetően három rendszert különböztethetünk meg, így a nyomozó-, a vádelvű és a vegyes rendszert.

Az accusatorius rendszer germán és normann hagyományokon alapul, gyökerei azonban a római korig nyúlnak vissza. Két meghatározó eleme az adverbális, azaz a kontradiktórius eljárás, valamint az esküdszék központi szerepe. Az előbbi alatt a független bíró irányítása mellett érvényesülő, egyenlő vádlói és védői jogok és kötelezettségek meglétét értjük, amelyek segítségével a felek igazuk bizonyításáért küzdenek.⁴ A vádelvű eljárás lényege a bíró és a vádló egymástól való függetlensége; a bíróság ítéletét tehát csak a megvádolt személy és a vád tárgyaként megjelölt cselekmény tekintetében hozhatja meg.⁵ A tárgyalás menetében központi szereppel bír a vádlott meghallgatása, akinek saját ártatlansága mellett érvelnie kell; eleinte személyesen, később pedig képviselője által (az Angliában kezdetektől domináló accusatorius rendszer keretében először

az 1780-as években nyílt lehetőség védő igénybevételére).⁶

Az esküdszék az angolszász mellett megjelent a skandináv, szász, sváb és magyar igazságszolgáltatásban is; az I. Ferdinánd uralkodása idején kiadott 1527. évi VI. törvénycikk így fogalmaz: „Hogy az ország egyes vármegyéiben válasszanak a rákosi eskü alatt a megyei ispánok és szolgabírák mellé tizenkét becsületes nemest, a kiknek kötelessége legyen minden tolvajt, rablót, gyujtogatót, varázslónőt, gyilkost és más hasonló gonosztevőket hűségesen kinyomozni és összeírni, a kiket aztán az illető vármegyei ispánoknak érdemük szerint minden kegyelem nélkül meg kell büntetniök.” Az esküdtek szerepe az európai jogrendszerekben a XIV. század végén változott meg, mikor már nem a bizonyítékok forrásaként, hanem ítélethozó szerepben léptek fel. Ez a változás a tárgyalás során is éreztette hatását – szóbelivé vált, s laikusok belépése révén a bonyolult kánonjogi szabályok mellőzésével jelentősen le rövidült.⁷ A tiszta vádrendszer vezéreszméi tehát a vádlói, védői és ítélő funkciók külön hatóságokra, illetve személyekre bízása, emellett elsődleges szempont a közvetlenség, szóbeliség, szabad védekezés és bizonyítás, a nyilvánosság és az egyéni szabadság érvényesülése az eljárás során; így elvetve és megakadályozva a bírói önkény befolyásának megjelenését.

Az inquisitorius rendszer – megnevezéséből fakadóan is – a nyomozást, a tényállás valószínű felderítését szolgálja, elvetve a bizonytalan, misztikus, isteni jelekre alapított ítélkezési rutint. Megjelenése az eretnekmozgalmak katolikus egyházra gyakorolt fenyegetésére adott reakcióként értelmezhető – egészen ezek megjelenéséig az eljárás a sértett panasza alapján indult, az ítélet csodák, mennyei sugallatok segítségével történő meghozatalában az egyház is közreműködött, azonban ez a zárt eretnek közösségek ellen hatástalan volt, így szükségessé vált az egyházi támogatás és a sértetti vádon alapuló eljárás megvonása. III. Ince, a „jogász pápa” teológiai érveléssel

támasztotta alá ezt a reformot: a katolikus hitvilág fundamentuma a hét szentség tisztelete, amelyek közt a csodavárást nem leljük fel, logikus tehát, hogy az egyház olyan tevékenységben, amely nem tartozik a hét szentség közé, nem kíván többé részt venni. Ez a pápai eszmefuttatás teremtett lehetőséget egy új eljárás kidolgozására, amelynek szabályait a IV. lateráni zsinat 1215-ben fogadta el, s azok gyorsan nyertek teret világi büncselekmények megítélésében is.⁸ Meghatározó elveit tekintve a hivatalból indulás érvényesül – a nyomozóhatóság *ex officio* indítja meg az eljárást, a felek indítványai ebben nem játszanak szerepet; gyakorlatilag eljárásjogi értelemben felek sincsenek, valamint a funkciómegosztás modern felfogása sem érvényesül: az eljáró hatóság a bünyldözés, védekezés és ítékezés feladatait egy kézben egyesíti. A vád a vádlott bűnösségének védelmére épül, védekezésre a feltétezett elkövetőnek annyiban van lehetősége, amennyiben azt a bíróság az adott esetben engedélyezi.⁹ Minden elhangzott szót írásban rögzítenek, és ez az ügyirat, akta anyagát alkotta, erre alapult az ítélethozatal. Kezdetben ehhez szükséges volt a vádlott önkéntes beismerése, de Mártír Szent Péter 1252-es meggyilkolás után IV. Ince pápa ennek tortúrával történő kicsikarását is engedélyezte. Jellemző volt emellett a teljes titkosság, a nyilvánosság kizárása, mely alól csak a végrehajtás jelentett kivételt.

A két, egymással ellentétben álló rendszer történeti fejlődésére tekintve megállapítható, hogy kristálytisza formájában egyik sem érvényesült a kontinensen teljesen. Meghatározó fordulópontot jelentett a francia forradalom, s az általa Európán végigsöprő eszmék, így elmondhatjuk, hogy az inquisitorius rendszer napja leáldozott, és az angol minta alapulvételével egyre inkább teret hódított a

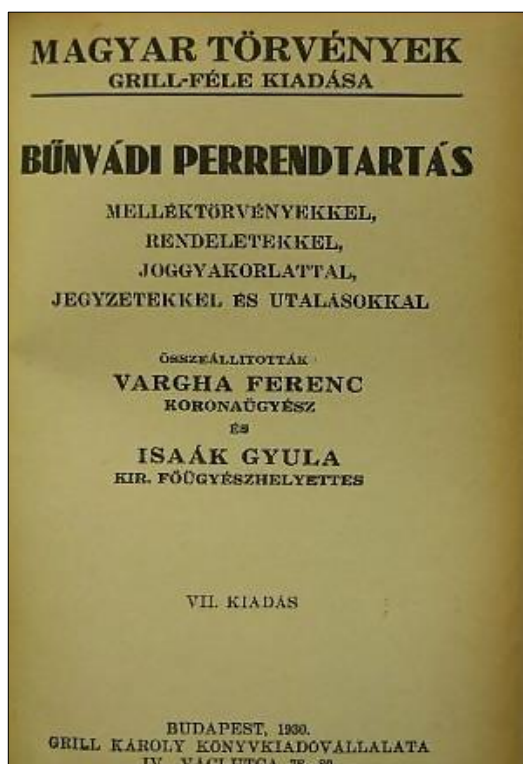
túlnyomóan accusatorius elemeken alapuló eljárás, mely Napóleon hadjáratai által számos országban meghonosodott.¹⁰ A bünyádi perrendtartás tekintetében is érdekesebb az ezen elemek keveredésével kialakuló „vegyes” rendszert vizsgálni, a 19. század végén ugyanis a kontinentális rendszerek kevés kivétellel az ezt alkalmazták.

A vegyes rendszer célja a két modell helyes elemeinek megfelelő vegyítése, hogy azokat ötvözve a jogállamiság követelményének megfelelő, korszerű rendszert hozzon létre. A Napóleon által 1808-ban kiadott *Code d'instruction criminelle* egyik újítása, hogy a bírói funkció megosztásával létrehozta a vizsgálóbírói tisztsé-

get; többek között az ezt betöltő személy feladata a vádlott és a tanúk kihallgatása, valamint az ügyirat összeállítása. A vizsgálóbíró az ügy elbírálásában nem vesz részt, ezáltal az ítélethozói és vádló funkció elkülönül egymástól. A bűnösség és ártatlanság kérdésében a bíró az esküdtek közreműködésével határoz nyilvános tárgyalás keretében, a bizonyítékokat szabadon mérlegelve. Az eljárás különböző szakaszaiban érezhetően eltérő súllyal érvényesülnek az egyes elemek: a nyomozás az inquisitorius elemekre támaszkodva alapvetően titkos, döntően írásbeli, korlátozott a védekezési és

az iratbetekintési jog is. Ezzel szemben a tárgyalás – ahogy az a fent leírtakból is kitűnik – kontradiktórius, nyilvános, szóbeli és közvetlen. Ez a rendszer a napóleoni hódítások során számos európai országban megvetette a lábát, s a későbbi kodifikációs munkálatok alapjaként szolgált.

Mely alapelv s miként jelenik meg a Bünyádi perrendtartás szabályozásában? A törvényben taxatív jelleggel ugyan meg nem fogalmazott alapelvek francia mintát követnek. A legkiemelkedőbbek ezek közül a vádely, a hivatalból indí-

tott eljárás, a nyilvánosság, a szóbeliség, a felek egyenlősége, a védelem szabadsága, valamint a személyes szabadság védelme bizonyos, indokolt esetekben.¹¹

A bűnvádi perrendtartás jelentősen viszszaeszkorította az accusatorius eljárásban központi szereppel bíró magánvádas perindítást, az állami szervek a büntetőeljárást hivatalból indították meg. Előtérbe került a bírói pervezetés, a bíróság aktivitása jelentősen megnőtt – a közvetlenség elve megkövetelte, hogy a döntéshozó az ítélet meghozatala során csupán olyan körülményeket és tényeket vegyen figyelembe, melyekről maga is meggyőződött.¹² A vádelv rögtön az 1. §-ban írásban rögzül; ennek értelmében az eljárás csak vád alapján indulhat, ez köti a bíróságot; a vádló rendszerint a független ügyészség, néhány kivétellel a fő- vagy pótmagánvádló. Itt fontos említést tennünk az oportunitás elvéről, amely a 34. §-ban a következő formában jelenik meg: „A kir. ügyészség megtagadhatja a vád képviselétét, ha meggyőződése szerint a feljelentett cselekmény nem büntethető, vagy ha az eljárás sikeréhez szükséges bizonyíték nem szerezhető meg.” A 9. § értelmében a bíróságnak az ügyfélegyenlőségre kell törekednie, így a súlyosító, enyhítő és mentesítő körülményeket azonos gonddal kell elbírálnia.¹³

Az officialitás elve meghatározó a nyomozás megindításában és lefolytatásában. A királyi ügyészség, illetve a rendőri hatóságok hivatalból indítják meg az eljárást, s a vizsgálóbíró is külön indítvány nélkül köteles a tényállás felderítése céljából szükséges intézkedéseket foganatosítani. A bírói szakaszban francia mintát követve a törvény aktív közreműködésre kötelezi a bíróságot a vádelv passzív bírójával ellentétben; így a bizonyítékok megszerzésével, bizonyítás felvételével kapcsolatos feladatok automatikusan teljesítendőek.¹⁴

Nyilvánosság alatt a bűnvádi perrendtartás szabályozása két szituációt is ért egyszerre: az egyik az úgynevezett teljes nyilvánosság, míg a másik egy szűkebb jogelv érvényesülését biztosította, mégpedig az ügyfél nyilvánosságot. Ezáltal szerezhettek tudomást az érdekelt felek és képviselőik a per releváns mozzanatairól, azonban fő-

szabályként ez csak a vizsgálat és a vád alá helyezés szakaszában volt követelmény, emellett természetesen a nyilvánosság mindkét formája ki volt zárva a bíróság és az esküdtsek tanácskozása és határozathozatala során.¹⁵

A szóbeliség elvének megjelenése tette a pert modern értelemben véve valóban kontradiktóriussá, a feleknek ugyanis tárgyalás keretében lehetőségük nyílt szóban előadni álláspontjukat, az ellenük felhozott vádak pedig személyesen megcáfolhatták.¹⁶ Ezt és az ezzel párosuló közvetlenséget a Bűnvádi perrendtartás csak a főtárgyalás keretében viszi teljesen keresztül, az előkészítő és közbenső eljárás alatt az érvényesülés pusztán viszonylagos; viszont újdonság, hogy a fellebbvitel során is engedélyezi a normaszöveg a szóbeli intézkedést.¹⁷

A bizonyítékok szabad mérlegelésének elvét korlátozás nélkül elfogadja a törvény a 234. § (3) bekezdésében. Meghatározó elvként jelenik meg emellett az ártatlanság vétele, bár *expressis verbis* nem található meg a szakaszok sorában; szintén nem hagyhatjuk említés nélkül a perorvoslati jogosultság elvét sem. Ezen lehetőségeket a perrendtartás rendes és rendkívüli perorvoslatokra osztja, amelyek részletesebben az eljárás menetének leírásánál találhatók.¹⁸ Végül a személyes szabadság garanciáit érintve elmondható, hogy haladó felfogást képvisel a törvény: a szabályozás kiterjedt az előzetes letartóztatásra, a vizsgálati fogság elrendelésére, valamint végrehajtásának elveire.¹⁹

Jegyzetek és hivatkozások

¹ FINKEY Ferenc: Büntető perjog. Pozsony, 1914. 88-89. o.

² PUSZTAI László: A magyar büntetőeljárás jog kialakulása Magyarországon. Budapest, 1994, Nemzeti Tankönyvkiadó. 12. o.

³ FINKEY Ferenc: A magyar büntető eljárás tankönyve. Budapest, 1908, Politzer. 16. o.

⁴ FARKAS ÁKOS - TÓTH Erika: A büntetőeljárás. Budapest, 2012, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. 36. o.

⁵ FINKEY 1914, i.m. 88-89. o.

⁶ FARKAS - TÓTH 2012, i.m. 37. o.

⁷ FARKAS - TÓTH 2012, i.m. 40-41. o.

⁸ FARKAS - TÓTH 2012, i.m. 44. o.

⁹ PUSZTAI 1994, i.m. 13. o.

¹⁰ FAYER László: A magyar bűnvádi perrendtartás vezérfonala. Franklin-Társulat, Budapest 1899. 1. o.

¹¹ MEZEY Barna (szerk.): Magyar jogtörténet. Budapest, 2007, Osiris. 445. o.

¹² MEZEY 2007, i.m. 445. o.

¹³ PUSZTAI 1994, i.m. 31. o.

¹⁴ PUSZTAI 1994, i.m. 31. o.

¹⁵ MEZEY 2007, i.m. 446. o.

¹⁶ MEZEY 2007, i.m. 445. o.

¹⁷ PUSZTAI 1994, i.m. 33. o.

¹⁸ PUSZTAI 1994, i.m. 34. o.

¹⁹ MEZEY 2007, i.m. 446. o.

Vátozások a bírósági szervezetben és az eljárásjogban a 18. század folyamán

Írta: SZILÁDI PÉTER

A magyar bírászkodás és törvénykezési szervezet viharos évszázadokon át jutott el mai formájáig, melynek talán legválóságosabb időszakát a mohácsi vész és az azt követő évszázadok jelentették. A kor követelményeihez képest is (szokás)jogba ütköző problémákat kellett megoldaniuk országunk nagyjainak. A háborúk, népi forrongások hatalmas zűrzavarhoz, s ezáltal törvénykezési szünetekhez vezettek. Mindezt jól példázza az 1650 és 1700 közötti teljes ítélkezési abszencia. A peres ügyek rendezésére természetesen kidolgoztak helyettesítő megoldásokat, melyek nagyrészt a vidéki bírászkodás körébe estek. Eme fórumok sajátos módon a hatásköri és illetékességi szabályok pontosítása nélkül, eljárásjogi hibákkal, jogsértő magatartással, igen gyakran korruptan, visszaélésektől dúskálva működtek, jogbizonytalanságot eredményezve. Nem meglepő tehát a társadalom általános ellenszenvé és elégedetlensége, mely számos tényezőnek köszönhetően becsatornázódott a központi döntéshozatalba.¹ Nagyban hozzájárult a reformkísérletekhez a II. Rákóczi Ferenc nevével fémjelzett szabadságharc, melynek következtében a Habsburg udvar szükségesnek látta a "hurok" szorításának enyhítését a Magyar Korona körül. Így III. Károly az 1722-23-as országgyűlésen meghozta az új törvénykezési szervezetet fundamentumaiban megváltoztató, a jogbiztonság alapvető követelményeit lefektető deklarációt, az 1723-as törvénycikkeket. Ám azok lényegi részeinek ismertetése előtt érdemes megemlíteni a török kor bírósági-szervezeti problémáit.

A török elnyomás okozta problémák és ideiglenes megoldások

A fent említett problémák miatt teljes hatáskörű törvényszak (az ún. nagy oktáva) nem

volt hirdethető törvényszünet idején. Helyette a XVI-XVII. században olyan ülőszakok alakultak ki, melyeken a curia csak szűkített hatáskörrel járhatott el.

Ilyen volt a *protonotáriális vándorbírászkodás*. A nagybírák ítélőmestereinek a curia keretei közül kivált, önállósult ítélkezése már a jelzett korszak előtt kezdett kialakulni, ám igazán jelentőssé csak a török elnyomás idején vált. Igen gyakori volt a helyi érdekeket is képviselő vármegyéket, vagy a több megyét érintő ügyekben az illetékességi korlátok tisztázatlansága miatt ezeket megkerülő, a társadalomra terhes, költséges és megvesztegethető bírászkodás. A helyhez kötöttség hiánya okán egykoron tehát *vándorbíróságnak* (*judicium ambulatorium*) is nevezték eme törvénykezési szervezetet, hiszen az ítélőmesterek előbb a peres felek meghívására, majd saját kezdeményezésből járták be az országot.²

A *compromissionalis bírászkodás* keretein belül az előzőekkel ellentétben maga a curia, vagy annak tagjaiból, vagy más bírótársakból alakított tanács a felek megegyezése (*compromissuma*) alapján, mint választott bíróság jártak el. Fontosak voltak a szigorúan meghatározott feltételek, így a perorvoslat kizárása, ekképpen a konszenzusosan kiválasztott bíró ítéletének abszolút legitimitása.³

A korszak nemesei vagy épp patríciusai szempontjából igen veszedelmes, s méltán gyűlölt törvénykezési fóruma a *delegált bíróságok* (*processus comissionalis*) szervezete volt. Az akkori magyar törvény a felség sértés büntetnének tárgyalását az országgyűlés elé utalta, ám az abszolutizáló Habsburg udvar e szerv megkerülésével indított politikai büntetőperekben létrehozta az említett testületet, ahol szabadon érvényesülhettek az újjáéledő római és császári jog szigorú rendelkezései. Az uralkodó saját híveiből összeállított bíróságának ítéletei ellen még jogorvoslatra sem volt lehetőség.

Ilyen volt például az eperjesi véisztörvényszék, mely 1687. március legelejétől néhány hónapig fennálló bíróság volt, amelyet Antonio Caraffa császári tábornok vezetett. Nem titkolt célja volt a Thököly-féle mozgalom felszámolása. A véisztörvényszék működése során koholt vádak alapján a perbe fogott huszonnégy nemes urat és gazdag városi polgárt kivégezték, illetve százakat kegyetlenül megkínóztak.⁴ Ezt az áldatlan állapotot a Rákóczi-szabadságharc hatására végül az 1715:17. tc. szüntette meg, mely eltörölte a delegált bíráskodást és a még végre nem hajtott ügyekben megakadályozta a kivégezéseket.⁵

Hamarosan az előzőeket kiegészítve létrejött a *kamarai ítélkezés* is. Előbb a felségsértési perek kincstár-gyarapítási célzatát elősegítő pozsonyi és szepesi kamara járt kézre. Mindez az eddigi hatáskörük jelentős kiszélesedéséhez járult hozzá, hiszen többek között a visszahódított területeken a rendi törvényhatóságok megszervezéséig a polgári és büntető bíráskodást is a kamrai adminisztrátorok vonták magukhoz.⁶

Nemsokára a töröktől visszaszerzett területek (jogtalan) eltulajdonítására létrehoztak egy újabb törvénytelen szervezetet, a *Neoacquistica Commissio*-t (1688)⁷. Akik birtokukra jogcímüket igazolni nem tudták, vagy akik a fegyveradót nem fizették meg, azoknak az uradalmuk a kincstárba szállott. Az elkobzott birtokokat pedig az udvarhoz hű tisztségviselőknek vagy katonatiszteknek adományozták. Többek között ezek a tényezők is hozzájárultak az országos elégedetlenséghez, s a Rákóczi-szabadságharc küzdelmeihez, majd pedig megelőlegezték a reformpolitika kialakítását.

Az 1723. évi bírósági reform

A szabadságharc és a hosszú török elleni viaskodás hatásai a XVIII. század elejére kezdtek lecsitulni. A Habsburg-abszolútizmus is hajlott a kiegyezésre a rendekkel, így született meg III. Károly elhatározása a magyar jogszolgáltatás megújítása érdekében. Ennek keretein belül fel-

adatuk volt megtisztítani a jogéletet a korrupciótól, visszaélésektől, valamint függetleníteni az ítélkezést az állami adminisztrációtól. Végül pedig felszámolni a hosszú törvénykezési szüneteket, a vidéki és központi bíráskodás felborult egyensúlyát, egyértelműsíteni a hatásköri és illetékességi szabályokat illetve kijelölni a fellebbviteli utakat és lehetőségeket. Ennek az igénye már az 1715. évi országgyűlésen is felmerült, ahol többek között a *Neoacquistica Commissio* működésének korlátait (1715:10. tc.) és a vándorbíróságok ítélkezésének addig tisztázatlan hatáskörét próbálták meg rendezni (1715:28. tc.). A részletes közigazgatási reform kidolgozása érdekében azonban létrehozták a *jogi bizottságot* (*Systematica Commissio*), mely az 1722-23. évi országgyűlésre el is készítette javaslatát. Az ebből megvalósult rendelkezések közül a legfontosabbak közé tartozik a királyi curia átszervezése, a protonotárius törvénykezés megszüntetése, s a helyébe a négy kerületi tábla felállítása.⁸

A *királyi curia* a változtatások értelmében elvesztette oktavialis jellegét és rendszeresen ülésező, rögzített hatáskörű felsőbíróság lett, mely két tagozatból, a *hétszemélyes és a királyi táblából* állt, s székhelye átkerült Pestre.⁹

A *hétszemélyes tábla* (*tabula septemviralis*) az 1723:24. tc. értelmében állandó törvénykező fórummá vált, megváltozott a szervezete, az eredeti hétről tizenötre emelkedett tagjainak száma. Húsz fő- és közrendű ülnökkel ítélkezett, elnöke a nádor, akadályoztatása esetén az országbíró volt, s kizárólag fellebbezési jogkörrel rendelkezett. Ítéletei jogerősek és végrehajthatóak voltak, azokat még a királyhoz sem lehetett fellebbezni.¹⁰

A *királyi tábla* (*tabula regia judicaria*) hatáskörébe tartoztak a vármegyei hatáskört meghaladó ügyek, továbbá a vármegyei törvényszéktől, vajdai, báni bíróságoktól fellebbezett jogviták. A bírósági reform után elnöke a személynök, tagjai két főpap, két mágnás, az alnádor, alországbíró, négy ítélőmester, a királyi ügyész és az ülnökök voltak. Ez a fórum döntött a hűtlenségi, felségsértési perekben, továbbá azon elsőfokú ítéletekről, amelyeket a báni táblán, a tárnoki széken és a

vármegyei bíróságokon hoztak. Az itt született döntésekben jogorvoslatot a hétszemélyes tábla nyújthatott.¹¹

A hierarchiában közvetlenül a királyi tábla alatt helyezkedtek el a *kerületi táblák*¹², melyeket az 1723:30. tc. iktatott be az ítélőmesterek korábbi vidéki jogszolgáltatási tevékenységét felszámolva. A négy kerületi tábla Nagyszombaton, Kőszegen, Eperjesen, Nagyváradon, majd Debrecenben ülésezett. Elnökön kívül öt vagy hat rendes és több számszerűtlen ülnökből álltak. A bíróság első fokon járt el, ide tartoztak a nemesi jogállásúak kisebb értékű adóssági, a több vármegye területén fekvő ingatlanokkal kapcsolatos jogviták, az özvegyi jog, hitbér, stb. iránti perek. Ítéletei ellen a királyi táblához lehetett fellebbezni.¹³

A vármegyei bíráskodásban azonban csak kisebb változások történtek. A nemesi autonómiát és ellenállást jelentő megyék ekkor még igen hangsúlyosan olvasztották egybe a hatalmi ágakat. Azonban a közép- és alsófokú bíráskodás színterén egyre nagyobb mennyiségű ügygel kellett szembenéznük, melynek eredményeként a *megyei törvényszékből* (*sedria, sedes judicaria*) kivált a külön büntető sedira, s mint alsóbbfokú megyei bíróságok, kialakult az alispáni és szolgabírói ítélőszék. Az *alispáni széken* (*sedes vicecomiti*) az alispán bírótársaival ítélezett magánjogi perekben, kisebb hatalmaskodási és becsületsértési ügyekben, ám büntető jogköre nem volt. A *szolgabírói szék* (*forum judlium, forum pedaneum*) a XVIII. századra állandósult legalsóbb fokú megyei ítélkező fórum, melyen a szolgabíró mondott ítéletet jórészt kisebb értékű magánjogi perekben. Fellebbezni a sedriához lehetett.¹⁴

Az *úriszék* és a *falubíró* ítélezése a legacsonyabb szintű törvénykezési fórum a kialakított hierarchikus rendszerben. Előbbi a XVI- XVII. század folyamán még a földesúr elnökletével a saját uradalmán található jobbágyság feletti jogszolgáltatási testület volt, mely az uralkodó által ajándékozott privilégiumlevéllel akár *ius gladii*-vel is rendelkezhetett. Természetesen a jogorvoslat lehetősége teljesen kizárt volt. A XVIII. századra viszont az úriszék ítélete fellebbezhetővé

vált a megyékhez, sőt II. József korára elvileg egy jobbágypolgári pereit egészen a királyi curiáig is felmehtettek.¹⁵

A büntető- és büntető-eljárásjog fejlődése 1715-1723 között

A szatmári béke új korszakot nyitott a magyar büntetőjog történetében. A szabadságharcot megtorlások elmaradása, a mindenkire kiterjedő amnesztia békét hozott az országra. A nemesek is kezdtek egyre nagyobb bizalommal közeledni az új uralkodóhoz.

Így az enyhülési politika keretein belül III. Károly a hűtlenség nagyszámú eseteit megtrikálta, csupán kilenc cselekményre tartotta fenn (1723:9. tc.), s a többit a hatalmaskodás körébe helyezte át (1723:10-12. tc.). Ezáltal megváltozott a büntetések rendszere, nagyban az enyhülés felé mutatott az új irányvonal.¹⁶

A büntetőjog rendszere azonban ekkor jelentősen különbözött a maitól, tudniillik az akkoriak a büntetteket a büntetés oldaláról közelítették meg, így a *hűtlenség* (*nota infidelitas*) a fő- és jószágvesztéssel fenyegetett cselekmények közé tartozott. Rendkívül szerteágazó, egymáshoz legfeljebb csak részben kapcsolódó tényállásait ugyanis a halálbüntetés és a teljes vagyonvesztés kötötte össze. A fennmaradó összegből csak a büntett elkövetése előtt született gyermekeknek származhatott osztályrésze, a többit a kincstár birtokolhatta. Az ide tartozó bűncselekmények felsorolásánál a Tripartitum előírásait kell alkalmaznunk, melyre III. Károly is többször hivatkozott saját rendelkezéseiben. Ekképpen ide tartozott a felségssértés, az ország elleni bűncselekmények, eretnkség, oklevél- és pénzhamisítás és terjesztés, stb. A főbenjáró ítélet azonban a *nagyobb hatalmaskodást* (*actus maioris potentiae*) szankcionálta. A nagyobb hatalmaskodás esetei a nemes házának megrohanása, nemes birtokainak elfoglalása, nemes letartóztatása, megsebesítése, megverése vagy megölése voltak, melyek tehát III. Károly utasításának köszönhetően meggyarapodtak.¹⁷

Azonban összegzésként leszögezhetjük, hogy „a hűtlenség és a hatalmaskodás határainak

felbontása, a büntettek átsorolása gyengítette a középkori cselekménycsoportosítás erejét, s megelőlegezte a büntetőjog teljes közjogiasodásának folyamatát” (Mezey Barna)¹⁸.

A reform értékelése

A törökkel folytatott háborúk vagy épp a népi forrongások hatalmas felforduláshoz, s ezáltal elégedetlenséghez vezettek, melyek a Rákóczi-szabadságharcban csúcsosodtak ki. Az 1711-ben magyar trónra lépő III. Károlyra tehát nagy felelősség hárult, konszolidálnia kellett az államirányítást. Ám a már oly sokszor említett országgyűlés után is az érdeklődés előterében maradt a magyar jogszolgáltatás kérdése. Hamarosan megszülettek a bíróságok hatáskörét szabályzó 1729. évi articulusok, vagy a Mária Terézia idején, 1769-ben kiadott Planum Tabulare, mely curiai döntvények összeállításaként jött létre.¹⁹ A további részleges változtatások azonban nem tudtak sokat módosítani a helyzeten, immáron nem külső, háborús hatások, hanem belső problémák akadályozták a törvénykezést. Jóllehet a század eleji reformok szükségesek voltak, a jogszolgáltatási rendszer azonban megragadt a feudális rend keretei között, mely hamarosan elmaradottságról, korszerűtlenségről tett tanúbizonyságot. Bár II. József radikális reformokkal fordult a bírósági rendszer felé, az igazi áttörést a kormányzat, még ha ideiglenesen is 1848-ban, majd véglegesen 1869-ben hozott a már modern, polgári szemléletű rendszerével.²⁰

Jegyzetek és hivatkozások

- ¹ MEZEY Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Budapest, 2003, Osiris Kiadó. 186.o.
- ² BÓNIS György - DEGRÉ Alajos - VARGA Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története. Zalaegerszeg, 1996, Zala Megyei Bíróság - Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete. 85.o.
- ³ MEZEY 2003, i.m. 191.o.
- ⁴ TARJÁN M. Tamás: 1687. március 3. Megkezdzi működését az eperjesi vésztörvényszék. Online elérhető: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1687_marcius_3_megkezdji_mukodeset_az_eperjesi_vesztorvenyszek/ (letöltés ideje: 2015. 03. 27.)
- ⁵ BÓNIS - DEGRÉ - VARGA 1996, i.m. 87.o.
- ⁶ BÓNIS - DEGRÉ - VARGA 1996, i.m. 88.o.
- ⁷ BÓNIS - DEGRÉ - VARGA 1996, i.m. 88.o.
- ⁸ BÓNIS - DEGRÉ - VARGA 1996, i.m. 90.o.
- ⁹ BÓNIS - DEGRÉ - VARGA 1996, i.m. 111.o.
- ¹⁰ Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék: Hétszemélyes tábla. Online elérhető: <http://majt.elte.hu/Tanszekek/Majt/Magyar%20JogtorteNET/magyarazatok/hetszemelyestabla.htm> (letöltés ideje: 2015. 03. 27.)
- ¹¹ Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék: Királyi tábla. Online elérhető: <http://majt.elte.hu/Tanszekek/Majt/Magyar%20JogtorteNET/magyarazatok/kiralyitabla.htm> (letöltés ideje: 2015. 03. 27.)
- ¹² Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék: Kerületi tábla. Online elérhető: <http://majt.elte.hu/Tanszekek/Majt/Magyar%20JogtorteNET/magyarazatok/keruletitabla.htm> (letöltés ideje: 2015. 03. 27.)
- ¹³ BÓNIS - DEGRÉ - VARGA 1996, i.m. 106.o.
- ¹⁴ BÓNIS - DEGRÉ - VARGA 1996, i.m. 100-101.o.
- ¹⁵ MEZEY 2003, i.m. 195-196.o.
- ¹⁶ MEZEY Barna (szerk.): Magyar jogtörténet. Budapest, 2007, Osiris Kiadó. 275.o.
- ¹⁷ MEZEY 2007, i.m. 292.o.
- ¹⁸ MEZEY 2007, i.m. 275.o.
- ¹⁹ BÓNIS - DEGRÉ - VARGA 1996, i.m. 91.o.
- ²⁰ BATÓ Szilvia: Adalékok a bírósági igazgatás 1848 előtti történetéhez. In: Jogtörténeti szemle, 2011/2. sz. 15.o.

Séta a kínzókamrában

Írta: VIGH MÁRTA

A kínzás eredete, és a kínzás története

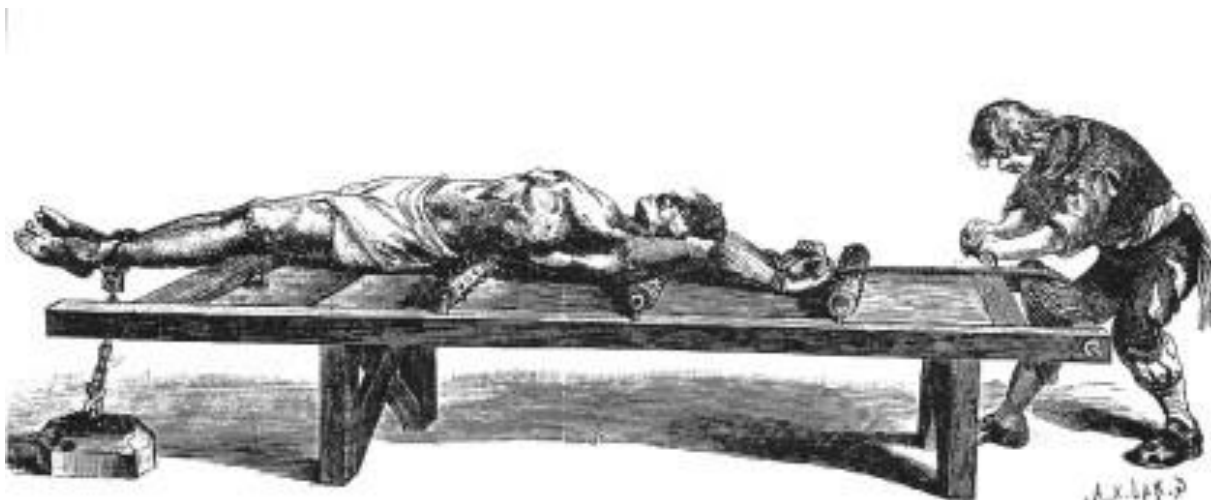
A kínzás megjelenése összeköthető az embernek ember feletti hatalmával. A fogalom a latin *torquet* (=kínoz), illetve a *tortor* (=csavaró, kínzó, bakó) szavakból származik. Ezzel összefüggésben említhető meg a *tortumentum* szó is, amelynek jelentése kín. A tortúra szó alapvetően processzuális jelentéssel bír, a hóhér által lefolytatott kínvallatási procedúrát fedti le. Az ókorban a kínzást a rabszolgák ellen lehetett alkalmazni, a középkorban a nemeseket is érintette az ettől való fenyegetettség.¹

A kínvallatást elsőként az eretnekekkel² szemben, a beismerő vallomás megszerzése céljából lehetett alkalmazni. Ezt IV. Ince pápa 1252-ben kiadott bullájában engedélyezte. A korszak felfogása szerint a legnagyobb bűnnek az eretnecség számított, így a XIII. században intézményesítették a Szent Officiumot, amely mint egyházi bírói intézmény az eretnekek felkutatására és megbüntetésére volt hivatott. A IV. lateráni zsinat az inkvizíciót püspöki, majd IX. Gergely (1227-1241) pápa 1231-ben az *Excommunicamus* elnevezésű konstitúcióval pápai jellegűvé tette. Az eretnekek felkutatását főként az új koldulórendekre, ritkábban világi papokra bízta. IV. Ince bullája megengedte a kőpad alkalmazását is, az ezzel kapcsolatos eljárást a vienne-i zsinat szigorúan írta körül. A vallomás megszerzése érdekében a vádlottat csak egyszer lehetett megkínozni, a kőpadon tett vallomást a vádlott 24 órán belül visz-

szavonhatta³. A beismerő vallomás volt a „bizonyítékok királynője”, így a kínvallatás folyamata ennek megszerzésére irányult.

Tommaso Campanella, olasz szerzetest a spanyol kormány 1599-ben kormányellenes felkelés ürügyén elfogta, és összeesküvéssel valamint eretnekséggel vádolta. Az *Atheismus triumphatus* című művében Campanella leírta az eljárást, és szenvedéseit: „...hét ízben vetettek alá a legkegyetlenebb kínvallatásnak. Utolsó alkalommal a kínzás negyven órán keresztül tartott. Szorosra húzott kötelekkel fojtogattak úgy, hogy a kötelek a húsomat egészen a csontig átvágták. Első ízben a következő kérdést tették fel nekem: Hogyan tudod azt, amit nem tanultál? Talán valamely gonosz szellem hallgat parancsaidra... Azzal vádoltak, hogy én írtam a *De tribus Impostoribus* című könyvet, amely még születésem előtt jelent meg.”⁴

Magyarországon a tortúráról, illetve alkalmazásának részleteiről a *Praxis Criminalis* megjelenése óta tudunk. Ezt 1656-ban III. Ferdinánd bocsátotta ki Alsó-Ausztria számára.⁵ Ennek értelmében a kínvallatás folyamata a következőképpen nézett ki. Az eljárás alá vontat a bíró kínvallatással fenyegette meg. Amennyiben a gyanúsított nem vallott, úgy a hóhér a tortúra helyszínén fenyegette meg, és körbevezette a kínzókamrában. Ezek után megkezdték az előkészületeket a tortúra végrehajtására. Levetkőztették, összekötözték a gyanúsítottat. Miután a végtagjait erős zsineggel

összeszorították, nyújtólétrára fektették, végtagjait tüzes vassal égették, ujjait satuba helyezték. A kínvallatás következő lépcsőfokaként a leborotvált fejbőrre jéghideg vizet csöpögtettek, a testét forró fémmeleg, szurokkal égették.

Mária Terézia az 1768-ban kiadott *Constitutio Criminalis Theresiana* mellékleteként szabályozta a kínzást, a kínzási módokat, a lehetséges pozíciókat, az alkalmazandó eszközöket. A rendelet részletesen, fokozatokat megkülönböztetve, lépcsőről lépcsőre bemutatja a kínzóeszközök használatát. Az alkalmazható, leírt, részletesen elemzett kínzásfajták a *Constitutio Criminalis Theresiana* szerint: hüvelykzsorító, nyújtás (ennek súlyokkal való súlyosítása), égetés, csizma, csonkítás.

A kínzás eszközei

A kínzóeszközök bemutatásánál a Brian Innes által bemutatott csoportosítást alkalmazom. Ő a kínzóeszközöket négy csoportja osztja, ezek:

■ **1. csoport:** A fizikai erő alkalmazásával történő kínzás, ide sorolja a tompa eszközökkel ütlegezést, a vágó, szúróeszközök használatát, valamint

a kifeszítést, kicsavarást, összepréselést, és a testcsonkítást is. Előbbiek körében a korbácsokat (ezeknek szögekkel kivert változata is használatos volt), a nyúzásra alkalmas macskakarmokat, a vastag késeket kell megemlíteni. A júdásbölcsőnél a csúcsos hegyes bölcső, az eretnek villájánál a hegyes villavégek okoztak kínzó fájdalmakat. A körömcsepesz használatakor a körömök letépése után a körömágyba tüket szurkáltak. A nyelvből hasonló módon ollóztak ki darabokat, kilyuggatták, kitépték a nyelvet. Ezek a nyelvszagató furdancsok. Hasonlóképp tépték ki a fogakat, szakították le a füleket, verték szét vasdarabbal a hallójáratot. Bizonyos esetekben karikát vertek át a bőrön, abba kötelet akasztottak, és azon rángatták az eljárás alá vont testét. A szögágy a tüskék behatolásával mérhetetlen fájdalmakat okozott, ezen az elven működik a szögekkel kivert szék is. A kifeszítést, kicsavarást, összepréselést, testcsonkítást is különböző eszközökkel érték el. Ebbe a csoportba sorolandó a strappadó, ami egy kötélből és egy csigából állt. A vádlott kezét hátrakötötték, és a csiga segítségével felhúzták. A felhúzás után (vagy órákkal később) a kötelet elengedték, a vállra nehezedett minden súly. A görgős nyújtópad, a létrán való nyújtás szintén ezt a hatást éri el. A csonkolás kegyetlensége a *Constitutio Criminalis Theresiana* rendelkezései között is fennmaradt. Pontos képek, ábrák ismertetik a csonkoló eszköz készítését és használatát. Ebben a csoportban említendő még a körte, amely bele nyomja a fogakat az ínybe, az állkapocscsont széttöri. A középkor kedvelt kínzóeszköze továbbá a hüvelykzsorító. Ez szintén szerepel a *Constitutio Criminalis Theresianában*.

■ **2.csoport:** A tűz erejének használatával való kínzás, ide tartozott a megégetés, a gyertya forró faggyújával való égetés és a láng közelítése.

■ **3. csoport:** A víz erejének használatával való kínzás, mint például a fullasztás, forró víz, jéghideg víz, ketrecek (amikbe bezárva víz alá nyomták a vádlottat), halálra itatás.

■ **4. csoport:** Innes elkülönített egy negyedik csoportot, ennek az „agyafűrt” tortúra elnevezést adja, ide a speciális kínzóeszközök nélküli kínzást

sorolta, mint például a csípős rovarok használatát⁶, a forró ólomnak a fülbe öntését, maró folyadékok használatát, valamint a madzagnyeletést.⁷

Vélekedések a kínzásról

„De azért korántsem bocsátották el az ártatlan embert, és nemcsak mind a mai napig kemény tömlőcben megbilincselve tartják, hanem sokszor a hóhérok kínzásnak vetik alá. Mintha bizony igazságos lenne, más tanúság, más érv híján kínzással kicsalni az igazságot! Hiszen nyilvánvaló, hogy a legártatlanabb embert is könnyű önmaga vádolásának vallására kínzással rákényszeríteni!”⁸ Ballasi Bálint levele, melyet Ernő főherceghez írt 1587. január 25. előtt, rávilágít arra az elgondolásra, hogy a kínvallatás során a gyenge fizikumú személyek, illetve a lelkiileg érzékenyebbek törnek meg elsőként. Cesare Beccaria, aki 1738-ban született Milánóban, *A bűnökről és büntetésekről* (*Dei delitti e delle pene*) című művében ellenezte a kínvallatást, mégpedig azon okokból kifolyólag, melyeket Balassi is megnevezett. Beccaria elgondolásainak értelmében a kínvallatás korlátozza a szabad akaratot, a kínzásnak kitett személy, a kínzástól való szabadulás reményében a legrövidebb utat fogja választani, mindent beismer. A „bizonyítékok királynőjéhez” a vallatáson keresztül vezetett az út.⁹ Cesare Beccaria kiemeli, hogy a tortúra semmiképp nem igazolható az elkövető megtisztításával, becstelenségétől való megfosztásával sem, „fizikai ráhatással nem lehet erkölcsi változásokat elérni”¹⁰. Kolozsvárott egy 1588-ban kiadott statútum szerint érvénytelennek tekintendő a kínvallatással szerzett vallomás. „Az kenszeríttesből való vallás tetelek erőitleneknek ítéltetnek.”¹¹ Mindig voltak gondolkodók, írók, katonák, egy-

házi és politikai vezetők, akik látták a kínzás értelmetlenségét. Mindig volt a kegyetlenségeknek ellenpólusa, a középkor kínzásainak idején is voltak olyanok, akik éltek, s kiáltottak másért. Emberek az embertelenségben¹².

Jegyzetek és hivatkozások

¹ MEZEY Barna: Régi idők tömlőcei. (büntetések, börtönök, bakók). Budapest, 2010, Rubicon Ház. 157.o.

² Az eretnokség kifejezés latinul *haeresis*, görögül *hairezisz* szóból ered. Ezen szavak jelentése válogatás, elkülönülés, életmód. A dogmákkal való szembefordulást jelenti. (Magyar Katolikus Lexikon: eretnokség. Online elérhető: <http://lexikon.katolikus.hu/E/eretnoks%C3%A9g.html>. Letöltés ideje: 2015.09.27.)

³ Magyar Katolikus Lexikon: inkvizíció. Online elérhető: <http://lexikon.katolikus.hu/I/inkviz%C3%ADci%C3%B3.html>. Letöltés ideje: 2015.09.27.

⁴ dr. LUKÁCS Tibor: A bűn és a büntetés. 1980, Minerva Könyvkiadó. Online elérhető: <https://books.google.hu/books?id=6L6CAgAAQBAJ&pg=PT46&lpg=PT46&dq=IV+Ince+1252&source=bl&ots=ii70qj6t8T&sig=wgVwjvVEm9L0pVhRz2ofadfv8&hl=hu&sa=X&ved=0CC0Q6AEwA2oVChMIisbtpOqSyAIVChcsCh3xjwkJ#v=onepage&q&f=false>

⁵ BÓDINÉ Beliznai Kinga: Jelképek és szertartások a középkori igazságszolgáltatásban. In: Mezey Barna (szerk.): Eckhart Ferenc emlékkönyv. Budapest, 2004, Gondolat Kiadó. 75.o.

⁶ INNES: A kínzás és kínvallatás története. Nagykanizsa, Canissa Kiadó. 53.o.

⁷ BOSQUE, Torrente del: Kínzások és kivégzések története. Kaposvár, 2014, Vagabund Kiadó. 8-95.o.

⁸ Balassi Bálint levele Ernő főhercegnek. Online elérhető: <http://mek.oszk.hu/06200/06208/html/rml2089.html>. Letöltés ideje: 2015.09.27.

⁹ MEZEY 2010, i.m. 153.o.

¹⁰ KORINEK László: A kriminológia tudományának létrejötte. In: Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára - Korinek László - Lé-vay Miklós (szerk.): Kriminológia – szakkriminológia. Budapest, 2006, Complex Jogi és Üzleti Kiadó. 47-48.o.

¹¹ BÓDINÉ 2004, i.m. 75.o.

¹² Ady Endre: Emberek az embertelenségben. Online elérhető: <http://vers-versek.hu/ady-endre/ember-az-embertelenségben/>. Letöltés ideje: 2015.09.27.

Ein homonymes Rechtsinstitut in der ungarischen Rechtsgeschichte: der Weg des Schmerzensgelds vom Strafprozessrecht bis zum materiellen Zivilrecht

Írta: VARGA YVETT

n der jüngsten Vergangenheit – am 15. März 2014 – ist das neue ungarische Bürgerliche Gesetzbuch in Kraft getreten. Eine der scharf kritisierten Neuheiten war die Einführung des Schmerzensgeldes, das an die Stelle des immateriellen Schadenersatzes getreten ist. Diese Reform hat laut einigen einen alten dogmatischen Fehler korrigiert, andere Experten behaupten jedoch, dass die Änderung ein genauso großes Problem generiert hat.¹

Inmitten der Streitigkeiten ist eine relevante Tatsache daneben im Hintergrund geblieben: schon das Gesetz. XXXIII. von 1896, das heißt die erste ungarische Strafprozessordnung, hat – mindestens nominell – dieses Rechtsinstitut gekannt.

Die Hauptfrage des Vortrags ist die Existenz der gesetzlichen, bzw. funktionellen Ähnlichkeiten zwischen diesen Rechtsinstituten: sind die „Namensvettern“ wirklich gleich oder ist der gleiche Name nur Zufall?

Paragraph 589 der Strafprozessordnung von 1896 legt fest:

- durch wessen falschen Verdächtigung oder falsche Aussage, oder
- jener Amtsträger, durch wessen Begehung einer Straftat im Bereich²
 - a. der Freiheitsberaubung,
 - b. des Hausrechts,
 - c. der Verletzung des Brief- oder Telegrammgeheimnisses,³ oder
 - d. durch Begehung eines Verbrechens von Amtsmissbrauch und Missbrauch durch Rechtsanwälte⁴
- anderen
 - a. unschuldig verurteilt,
 - b. in Untersuchungshaft, bzw.

c. in Untersuchungsgefängnis geraten sind,

- verpflichtet sind alle materiellen Schäden zu ersetzen, die bei dem Verurteilten oder Gefangenen entstanden sind,
- falls der Entschädigungsanspruch des Geschädigten festgestellt wurde, und die Schäden den Betrag der staatlichen Entschädigung überstiegen.

Dieser staatliche Entschädigungsanspruch umfasst (1) die entsprechende Kompensation in Bargeld, weiterhin (2) den Betrag, der von dem Verurteilten als Geldstrafe und als Verfahrenskosten bezahlt wurde, sowie (3) den Wert jener Gegenstände, die von ihm als Nebenstrafe konfisziert wurden, sowie (4) das Nettoeinkommen des Verurteilten, das während der falsch verhängten Freiheitsstrafe verdient wurde.

Zusammengefasst, wenn der Schaden der berechtigten Person die staatliche Entschädigung überstiegen hat, konnte der Geschädigte – statt Kompensation – Schmerzensgeld (im Ungarisch: sérelemdíj) fordern. Eine Beschränkung ist immer geblieben: das Gericht sollte die Summe mit einem Maximalwert von 2000 Kronen festgestellt, in diesem Rahmen hatte es Ermessensfreiheit.

Der Geschädigte hatte die Möglichkeit zwischen der Gesamtkompensation und dem Schmerzensgeld frei zu wählen, er konnte das Verfahren entweder vor einem Zivil- oder Strafgericht einleiten.^{5,6}

Das rechtspolitische Gedanke hinter der Geldzahlung war das folgende: durch den Schutz des berechtigten Interesses und der Privatfreiheit des Beschuldigten kann das Strafprozessrecht als die Sicherung für die individuellen Freiheitsrechte realisiert werden.⁷ Laut Pál Angyal (einer der großen ungarischen Strafrechtler): „wer mit ei-

nem Straftat anderem schuldloses Leid verursacht, soll Gesamtkompensation /Schmerzensgeld/ bezahlen.”⁸

In unserem heutigen Recht deklariert das Gesetz XIX. von 1998, die heute geltende Strafprozessordnung ähnliche Regeln. Der größte Unterschied ist es dabei, dass die Entschädigung aufgrund der heutigen gesetzlichen Verfügungen im breiten Kreis zuzusprechen ist, und die Paragraphen 580–584 verbinden die Entschädigung der Strafprozessordnung mit den Normen des Zivilrechts.

Allerdings, was für eine Rolle spielt das homonyme Paar, wenn das frühere Schmerzensgeld funktionell als Entschädigung im Strafprozessrecht weiterlebt? Das Schmerzensgeld ist nichts anderes im Zivilrecht als der Betrag, der der Person, deren Persönlichkeitsrechte verletzt wurden, zusteht. Die Namensgebung ist irreführend, da in diesem Kreis nicht ein konkretes, materielles Schmerzen/Schaden (im Ungarisch: sérelem) wieder gutgemacht wird, sondern es ist eine Entschädigung für ein immaterielles Schmerzen. Im Zusammenhang damit ist der Begriff des Schadens unbrauchbar, weil der Grund der individuellen Geltendmachung nicht der eingetretene Wertverlust im Vermögen des Geschädigten ist, und der Name ist im Ungarischen ausgesprochen positiv konnotiert.⁹ Eher Prämie, als Strafe – sagt die erste Assoziierung der Kritiker.¹⁰

Nach diesem kritischen Urteil ist es mindestens denkwürdig, wie man auf die Idee kam, auf dem Ausdruck der alten Strafprozessordnung zurückzugreifen. Die zivilrechtliche Tradition zeigt jedoch eine ähnliche Tendenz: 885 § des Gesetzentwurfes von 1914 und 1114 § des Gesetzentwurfes von 1928 kannten das Rechtsinstitut „Genugtuung für das immaterielle Schmerzen“. Dagegen haben die Gerichte – ab der Novelle des Bürgerlichen Gesetzbuches im Jahre 1977 bis zum In-Kraft-Treten des neuen Bürgerliches Gesetzbuch im Jahre 2014 – immateriellen Schadensersatz zugesprochen. Im Gegensatz dazu soll man im früheren–heutigen Namen eine symbolische, auf die Vorgeschichte basierende Wende entdecken. Darin besteht auch die eigene Legiti-

mation der Persönlichkeitsrechte – meint Professor Lajos Vékás, der Präsident des Kodifikationsausschusses –, darüber hinaus ist die dogmatische Bereinigung des Schadenshaftungssystems erkennbar.¹¹

Wenn wir diese Regelung unter die Lupe nehmen, dann ist es leicht zu merken, dass der Kreis der Schutzinstrumente des Persönlichkeits-schutzes sich vergrößert hat. Bezüglich der Bedingungen der Verpflichtung zur Zahlung von Schmerzensgeld - insbesondere bei der Bestimmung der zur Schmerzensgeldszahlung verpflichteten Person sowie der Art und Weise der Rechtfertigung - sind die Regeln der Schadensersatzhaftung anzuwenden, unter der Bedingung, dass bei der Berechtigung zu Schmerzensgeld außer der Tatsache der Rechtsverletzung kein Nachweis des Eintretens weiterer Nachteile erforderlich ist.¹²

Diese Regel bringt die Person, deren Persönlichkeitsrechte verletzt wurden, in Bezug auf dem Beweis in eine angenehme Lage. Wenn sie als eine objektive (von der Schuldhaftigkeit unabhängige) Sanktion auf die Feststellung einer Rechtsverletzung vor einem Gericht geklagt hat, ist es genug, sich auf diese Feststellung zu beziehen. Das Schmerzensgeld ist jedoch eine von der Schuldhaftigkeit abhängige Sanktion: die Rechtfertigung ist möglich für die rechtsverletzende Person.¹³ Das Gericht untersucht jedoch ex officio keine Umstände, die für eine Rechtfertigung Grund geben könnten. Auf diese speziellen Umstände zu beziehen, ist eine Möglichkeit der zur Zahlung von Schmerzensgeld verpflichteten Person, sie trägt auch die Beweislast.

Die Höhe des Schmerzensgeldes legt das Gericht mit Rücksicht auf die Umstände des Falls – insbesondere die Schwere und den wiederholten Charakter der Rechtsverletzung, das Ausmaß der Schuld bzw. die auf die geschädigte Person und ihr Umfeld ausgeübte Wirkung der Rechtsverletzung – in einem Betrag fest.^{14,15} Es gibt also keine Möglichkeit, eine Rente zuzusprechen, aber der Betrag hat keine Unter- oder Obergrenze. Dies schafft vermutlich eine Möglichkeit, die Bagatelansprüche auszufiltern und in Extremsituationen

die Ideallösung zu finden – obwohl gerade die Geltendmachung der Bagatellansprüche zur Debatte steht.

Wozu dient das Schmerzensgeld? Erstens dient es die Kompensation, das heißt, es bringt die verletzte Person durch die Zahlung in eine bessere Lage. Außerdem ist die juristische Zweckbestimmung des Schmerzensgeldes eine spezielle privatrechtliche Strafe, die wegen dem Verweis auf die Regeln des Schadenersatzes nicht zu streng ist.¹⁶ Diese gesetzliche Vorschrift verschiebt das Rechtsinstitut in Richtung der Prävention, da das Kompensationsziel a priori die Reparationszwecke nicht entsprechen kann. Das moralische-ethische Leid ist durch eine Geldzahlung nicht zu reparieren. Die ministerielle Begründung des neuen Codex verbindet diese zwei Funktionen: das Schmerzensgeld ist durch materielle Genugtuung die indirekte Kompensation und zugleich die privatrechtliche Strafe der Verletzung der Persönlichkeitsrechte – kann im Dokument gelesen werden.

Die Schmerzensgeldregelungen des XIX. und XXI. Jahrhunderts sind nicht nur durch den gleichen Namen verbunden und nicht nur durch die lange Zeit getrennt. Diese zwei Rechtsinstitute spielen innerhalb des Rechtssystems eine verschiedene Rolle.¹⁷ Das ursprüngliche Schmerzensgeld hatte als Funktion die Kompensation für das Leid, das im Strafprozess verursacht wurde. Demgegenüber ist das heutige Schmerzensgeld ein materielles zivilrechtliches Rechtsinstitut, das die rechtswidrigen Einwirkungen in Bezug auf Persönlichkeitsrechte mit privatrechtlicher Sanktion bestraft. Die erste Form scheint zum Kreis des öffentlichen, die zweite zum Kreis des Zivilrechts zu gehören. Trotzdem gilt nicht das Prinzip der Dispositivität, das Schmerzensgeld ist als Sanktion eine zwingende Verfügung. Sein Strafcharakter erinnert an keine klassische, die Privatautonomie der Parteien respektierende und ergänzende dispositive Regelung.

Die wichtigste Ähnlichkeit dieser beiden Rechtsinstitute, dass beide dann gefordert werden können bzw. konnten wenn die Restitu-

tion in integrum unmöglich ist, weil die menschliche Persönlichkeit, die Essenz des menschlichen Lebens: die Freiheit, das ganze menschliche Leben, die körperliche Unversehrtheit, die Gesundheit angegriffen sind.

Das geschützte Rechtsgut ist infolgedessen die Freiheit und die Unbehelligkeit des menschlichen Lebens und die Menschenwürde. Neben einem individuellen Rechtsgut ist auch die Gemeinschaft betroffen: alle Rechtsverletzungen erodieren das Glauben an Rechtssicherheit und Rechtsstaatlichkeit.

Was ist die Hauptfunktion der Sanktion? Mangels wirklicher Reparation bleibt es nur eine Kompensationsleistung an der Person, die Schmerzen/Schäden erlitten hat. Die Strafprozessordnung erwähnt einen materiellen, in einem Betrag feststellbaren Schaden, während das neue ungarische Bürgerliche Gesetzbuch wegen seinem eigenem monistischem Schmerzensgelds-Konzeption so herangeht, dass es vom Begriff des „Schadens“ scharf abgegrenzt wird. Neben der Kompensationsrolle erscheint die präventive Absicht des Gesetzgebers: im Strafrecht ist es ein Prinzip, dass die Repression eine präventive Wirkung mit sich zieht, und dieser Grundsatz gilt auch im Strafprozessrecht, aber im weiteren Sinne auch im Zivilrecht können wir diesen Präventionskraft – in Verbindung mit den Sanktionen – identifizieren.¹⁸

Trotz der ähnlichen Ziele sollen die Rechtsinstitute in verschiedenen Verfahrensräumen in Anspruch genommen werden. Die Ordnung der Geltendmachung hat sich von Grund auf verändert: nicht nur die Reformen in den Prozessrechten, sondern auch die Bedingungen haben sich gewandelt. Im XIX. Jahrhundert war ein Schmerzensgeldanspruch für den Verurteilten oder Gefangenen dann eröffnet, wenn – als kumulative Vorbedingung – sein Entschädigungsanspruch festgestellt wurde, und der Schaden den Betrag der staatlichen Entschädigung überstiegen hat. Im geltenden Recht wird die Verpflichtung zur Zahlung von Schmerzensgeld aufgrund der Tatsache einer Rechtsverlet-

zung möglich, sogar die Feststellung der Tatsache der Rechtsverletzung und die Anwendung der Schmerzensgeld-Sanktion können auch simultan, im gleichem Prozess geltend gemacht werden.

In Zusammenhang mit dem Betrag ist ein Qualitätsunterschied festzustellen. Die Strafprozessordnung von 1896 geht von einem materiellen, aus mehreren bestimmten Komponenten bestehenden Schaden aus, und von einer entsprechenden Kompensation im Bargeld. Ganz im Gegenteil deklariert das neue Bürgerliche Gesetzbuch: wer durch die Verletzung seiner Persönlichkeitsrechte einen Schaden erlitten hat, kann von der Person, die seine Rechte verletzt hat nach den Regeln der Haftung für die rechtswidrig verursachten Schäden die Erstattung seines Schadens fordern. Die Höhe des Schmerzensgeldes wird davon unabhängig, mit Rücksicht auf eine exemplifikatorische Aufzählung festgestellt. Die beiden Rechtsinstitute schließen so einander nicht aus, vielmehr ergänzen sie sich gegenseitig.

Der Ermessensspielraum des Richters ist heute viel größer als in der Strafprozessordnung. Das neue Bürgerliche Gesetzbuch beinhaltet keine Maximalhöhe des Schmerzensgeldes, im Gegensatz der früheren Strafprozessordnung. Diese Regelung bricht mit der tabellari-schen Anschauung: falls der Rechtsanwender kann entsprechend den Umstände des Rechtsstreites verfahren, es bietet sich die Gelegenheit an die Individualisierung. Das Schmerzensgeld von ungarischem BGB ist jedoch keine einfache Strafe, die Rechtfertigung ist möglich, und auch wenn es nicht erfolgreich ist, ist es nicht zwangsläufig, dass das Gericht die rechtsverlet-zende Person für die Zahlung eines größeren Betrags verurteilt.

Aus dem Gesichtspunkt der dogmatischen Reinheit können wir behaupten: beide Rechtsinstitute stehen an die Grenzen der jeweiligen Rechtsgebieten. Im XIX. Jahrhundert war das Strafprozessrecht gezwungen, sich mit dem privatrechtlichen Schaden zu beschäftigen, und das heutige Schmerzensgeld versucht ein nicht

eingetretenes materielles Schaden durch Verur-sachung materiellen Schadens zu reparieren – es ist in kurzer Entfernung vom Strafrecht mit dieser Sichtweise.

Das frühere Schmerzensgeld bedeutet trotz allem einen immanenten Teil des Systems der Strafprozessordnung, da es danach strebt, die Lage der unschuldig Verurteilten zu verbessern. Es ist dementsprechend logisch, im Maßnahmenkatalog einen Platz für dieses Rechtsinstitut zu kreieren.

Die Daseinsberechtigung des Schmerzensgeldes im Zivilrecht ist immer eine umstrittene, hochaktuelle Frage, die Regelungsmodelle der verschiedenen Länder zeigen nämlich zwei Wege: der Weg der monistischen oder der dualistischen Konzeption.

Zwischen den Homonymen können wir heute ausschließlich den Erfolg des früheren beurteilen: heute kennt die geltende Strafprozessordnung kein solches Rechtsinstitut, aber aus den anderen Regelungen des Gesetzes kann eine analoge Konzeption abgeleitet werden, die mit der akzessorischen Haftung der Beamten operiert.

Der Erfolg des neuen Schmerzensgeldes im Zivilrecht hängt von den Richtern ab: in welchem Maß wird es eine herauskristallisierte, mit großer Selbstsicherheit, aber genügend kasuistisch verwendete, subjektive Sanktion.

¹ Einige Ausgangspunkte zum Thema: GYÖRGY BOYTHA: A személyiségi jogok megsértésének vagyoni szankcionálása. Polgári Jogi Kodifikáció, 2003/1.; Tamás FÉZER: Az erkölcsi károk megtérítése de lege lata és de lege ferenda. PhD-értekezés, Miskolc, 2008; Ferenc PETRIK: A nem vagyoni kár megtérítése védelmében. Polgári Jogi Kodifikáció, 2003/1. szám; Péter SIPOS: A nem vagyoni kártérítés jogalapja az alkotmánybíró-sági határozatok és az ítélkezési gyakorlat tükrében. Budapest, 2002; LÁSZLÓ SZÉKELY: A személyiségi jogok hazai elmélete. A forrásvidék. Budapest, 2011, ELTE Eötvös Kiadó

² Nach dem Gesetzartikel V. von 1878 (genannt: Codex Csemegi)

³ X. Kapitel, Gesetzartikel V. von 1878

⁴ XLII. Kapitel, Gesetzartikel V. von 1878

⁵ Ferenc FINKE: A magyar büntető perjog tankönyve. Budapest, 1916, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata. 729. o.

⁶ Laut VÁMBÉRY war die Gesamtkompensation nur eine spezielle Verfügung, und die zivilrechtliche Haftung des Staatsanwalt oder des Richters konnte dann hervorkommen, wenn die staatliche Entschädigung nicht voll und ganz erfolgreich war. RUSZTEM VÁMBÉRY: A bünvádi perrendtartás rövid tankönyve. Budapest, 1912, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata. 312. o.

⁷ Ferenc FINKEY: A magyar büntető perjog tankönyve. Budapest, 1916, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata. S. 720.

⁸ Pál ANGYAL: A magyar büntető eljárásjog. Budapest, 1933, Sárkány Nyomda R.-T. S. 108.

⁹ Ferenc PETRIK: A nem vagyoni kár megtérítése védelmében. Polgári Jogi Kodifikáció, 2003/1., 6.

¹⁰ Ferenc PETRIK: A nem vagyoni kár megtérítése védelmében. Polgári Jogi Kodifikáció, 2003/1., 8.

¹¹ Lajos VÉKÁS: Parerga. Dolgozatok az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Budapest, 2008, HVG-ORAC. S.

¹² Ptk. 2:52. § (2) bek.

¹³ Ptk. 2:52. § (2) bek.

¹⁴ Ptk. 2:52. (3) bek.

¹⁵ Diese Verfügung ist ein implicites Argument für den Strafcharakter des Schmerzensgeldes. Tamás FÉZER: Az erkölcsi károk megtérítése de lege lata és de lege ferenda. S. 251.

¹⁶ Tamás FÉZER: Az erkölcsi károk megtérítése de lege lata és de lege ferenda. S. 249.

¹⁷ Im XIX. Jahrhundert war noch eine Frage: darf man Geld geben als Kompensation eines staatlichen Irrtum. Ferenc FINKEY: A magyar büntető perjog tankönyve. Budapest, 1916, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata. S. 721.

¹⁸ Ervin BELOVICS–Ferenc NAGY–Mihály TÓTH: Büntetőjog I. – Általános rész. Budapest, 2014, HVG-ORAC. S. 19.

Nagy Ernő – egy magyar közjogász életútja

Írta: VARGA YVETT

Atavalyi tanévben a Joghistoria felkarolta azt a kezdeményezést, hogy a Kar nagyjait életrajzuk egy-egy fejezetét felvillantva ismertesse meg a jelenlegi egyetemi ifjúsággal. Vécsey Tamás (1839–1912) és Eckhart Ferenc (1885–1957) után Nagy Ernő (1853–1921) a soron következő kiemelkedő tanár- és tudósegénység. A jogtudós a magyar közjog professzoraként szakított a korban dívó történeti szemlélet egyeduralmával, és az egyetemi oktatás súlypontját a hatályos jogintézmények megismerésére fektette – ebben pedig nem nehéz napjaink oktatásfilozófiájának alapjait felfedeznünk.

Nagy Ernő 1853. augusztus 17-én született Székesfehérváron, gimnáziumi, majd egyetemi tanulmányait Budapesten folytatta. 1877-ben a jog- és államtudományok doktora lett. Még ebben az évben az egyetemi tanári pályára készülési céljából külföldre ment, és a kormánytól nyert összesen 2200 forint ösztöndíjjal fél-fél évet töltött a lipcei és a berlini egyetemen, majd még másfél évet Párizsban. Franciaországi tartózkodása alatt a *Société de l'enseignement supérieur* megválasztotta rendes tagjává, 1880-ban pedig a *Société internationale des Études d'Economie sociale* mint levelező tagot Magyarországra vonatkozó tudósítás tisztevel bízta meg.¹

Külföldi felsőoktatási tanulmányait követően 1880-tól kezdve közjogot oktatott a nagyváradi királyi katolikus jogakadémián, 1885-től már rendes tanárként, majd huszonnégy évi példás és fáradhatatlan munka után 1902-től Kolozsvárott taníthatott a közjogi és közigazgatási jogi katedrán.

Nagy Ernő szülővárosa, Székesfehérvár, 1942

Egyetemünkre,

saját alma materébe alig tíz esztendővel halála előtt térhetett vissza professzori minőségben. Mindemellett már 1895-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta a tudományos szféra kivételével a tágabban értel-

mezett közélettől tartózkodó, az egyetemi kutatómunkának és tanításnak élő Nagy Ernőt.

„Nagy Ernő sem volt [...] ugynevezett közéleti férfit. Az ő világa az a könyvtár volt, melyben ősi hazai jogunk kincsei és az államtudomány külföldi jeles alkotásai adtak neki impulzust a munkára. Épp azért a nagyközönség előtt ugyszólván ismeretlen maradt a neve. De értéke szerint méltányolják őt azok, akik tudják, mit alkotott”² – áll Eöttevényi Olivér Nagy Ernő felett elmondott emlékbeszéde nyomtatásban is megjelent változatában.

Munkássága szerteágazó volt, főbb művei közül *Az arisztokrácia mint társadalmi osztály* Nagyváradon jelent meg 1885-ben. Nagy sikerű, több kiadást is megélt tankönyve a *Magyarország közjoga (Államjog)* először 1887-ben látott napvilágot, az eredetileg 286 oldalas mű azonban a hetedik kiadásra már 476 oldalra bővült.³ „Nagy Ernő a magyar közjogtudomány kiemelkedő, műhelyteremtő egyénisége [volt], a

közjogi dogmatizmus

(jogpozitivizmus) irányzatának kidolgozója. 1887-ben kiadott *Magyarország közjoga* című munkájában arra törekedett, hogy a magyar közjogot mint „ma hatályos jogot, jogi szakmaként tárgyalja, megtisztítsa azt a túlságosan részletező jogtörténeti fejezetektől” – írja Kukorelli István a sokat

bíralt, a Szent Korona-tant és Werbőczyt jórészt mellőző oktatási reformra is utalva.⁴

Nagy Ernő akadémiai székfoglalóját *Az ausztriai császári cím fölvételéről* írta kisebb cikkei, tanulmányai számos folyóiratban, köztük a *Jogtudományi Közlönyben* jelentek meg. Érdekes, hogy a jogászképzés mellett az átlagos közjogi műveltség megteremtése érdekében Nagy Ernő közel 100 szócikket írt a *Pallas Nagy Lexikonába*, de a *Magyar Jogi Lexikon* megalkotásában is részt vett.

Végezetül Kukorelli István szavait idézve: „Nagy Ernő már valóban nem alkotmánytörténetet, hanem a tételes jogi intézményeket bemutató alkotmányjogi tankönyvet tett közzé, és ilyen

szemléletben tanította a magyar közjogot is”⁵ 1921-ben bekövetkezett haláláig.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ SZINNYEI József: Magyar írók élete és munkái. Online elérhető:

<http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/n/n17205.htm> (letöltés ideje 2015. 10. 02.)

² EÖTTEVÉNYI Olivér: Emlékezés Nagy Ernő felett. Budapest, 1925. 3. o.

³ EÖTTEVÉNYI 1925, i.m. 4. o.

⁴ KUKORELLI István: Magyar közjog oktatása a jogi karon. In: A jogászképzés múltja, jelene és jövője. Ünnepi tanulmányok, konferencia-előadások, kerekasztal beszélgetések (225 éves a jogászképzés Budán, Pesten, Budapesten). 26. o. Online elérhető:

http://www.ajk.elte.hu/file/04_KukorelliIstvan-MagyarKozjog.pdf (letöltés ideje: 2015. 10. 02.)

⁵ KUKORELLI i.m. 26. o.

Bemutatózik a MÁJT TDK

Írta: BARKÓCZI DÁVID, NAGY VIRÁG ESZTER

Kedves Hallgatótársaink! Ebben a rövid összefoglalóban arra vállalkozunk, hogy bemutassuk nektek a Magyar Állam- és Jogtörténeti Diákkör szakmai tevékenységét és közösségi életét, ezáltal bátorítva Titeket a csapatunkban való minél aktívabb részvételre.

Az egyre növekvő hallgatói létszám következtében meglehetősen nehéz megtalálni az egyetlen azt a közeget, amely egyaránt ösztönöz minket tudományos fejlődésre és biztosít számunkra otthonos környezetet. Erre kínálnak számotokra megoldást Karunk tudományos diákkörei, így az alkotmány- és jogtörténet iránt érdeklődő hallgatók számára a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákköre (MÁJT TDK). A TDK több mint harminc éves múltra tekint vissza, s az első éves hallgatók körében nagy népszerűségnek örvend. Közösségünk két okból is speciális helyzetben van: egyrészt az elsőéves hallgatók velünk találkozhatnak először egyetemi tanulmányaik során, így meghatározó

elemei vagyunk a tudományos diákélettel kapcsolatos kép kialakításában, másrészt a tantárgy alapozó jellege és kétszemeszteres oktatása behatárolja az általunk megszólítandók körét.

Rendszeres, szerdánként 18 órakor kezdődő üléseink alkalmával érdekes és sokszor tanulságos előadásokat hallgathattok, illetve lehetőségek nyílnak a Kar oktatóival, valamint a szakma legjelesebb képviselőivel való személyes megismerkedésre, konzultációra és kötetlen beszélgetésre. Programjaink keretében nem csupán átfogó ismereteket szerezhettek, hanem az alkotmány- és jogtörténet olyan részterületeivel is megismerkedhettek, amelyekre nem nyílnak lehetőségek az egyetemi oktatás tantervi keretei

Dr. Mezey Barna Tanszékvezető Úr és a Tanszék demonstrátorai, illetve PhD hallgatói a 2015/2016-os tanévben: Barkóczi Dávid, Nagy Virág Eszter, Palguta Virág, Losonczy Eszter, Fábián Áron, Boros Árpád, Zanathy Anna, Gagó-Kilbinger András, Romsics Richárd, Vigh Márta, Sziládi Péter, Fuschné Vastag Alexandra

között. Hagyományos szerdai alkalmainkon kívül gyakran szervezünk tanulmányutakat és látogatunk el különböző büntetés-végrehajtási intézetekbe, így az e alkalmon való részvétellel nem csupán elméleti, hanem gyakorlati ismereteket is bővíthetitek.

Csapatunk örömmel segíti az olyan lelkes hallgatókat, akik egy-egy területtel áthatóbban kívánnak foglalkozni, emellett lehetőséget biztosítunk nekik tudományos cikkeik, valamint kutatási eredményeik a folyóiratunkban való megjelentetésére.

A bátrabbak minden évben próbára tehetik tudásukat a YOU MÁJT WIN tanulmányi versenyen, amely idén tavasszal immáron hatodik alkalommal került megrendezésre. Azok a magyar alkotmány- illetve jogtörténet tárgyakat teljesített tanulók, akik mélyebben szeretnék elkötelezni magukat a Tudományos Diákkör mellett, s aktív tagjává kívánnak válni egy összetartó, baráti társaságnak, azok szeptemberben benyújthatják jelentkezésüket a Tanszék demonstrátori pozíciójára.

Beszámoló a Tanszék rothenburgi csereszemináriumáról

Írta: NAGY VIRÁG ESZTER

Idén nyáron 15. alkalommal került megrendezésre a jénai egyetem és Karunk közös büntetőjog-történeti konferenciája.

A csereszeminárium kiemelt témája ebben az évben a büntetőeljárás fejlődése volt, melynek keretében a középkortól egészen a 20. századig terjedően hangzottak el előadások a résztvevőktől. Az eddigi hagyományt követve a tavaly hazánkban, Szegeden megtartott rendezvény után a helyszín a történelmi hangulatú Rothenburg ob der Tauber városa volt, magának a konferenciának pedig az ott található Mittelalterliches Kriminalmuseum adott otthont. Egyetemünket tíz hallgató képviselte színvonalas előadásával július 9. és 12. között – ezeket jelen számunkban olvashatják részben magyar, részben német nyelven.

A program természetesen nem csupán a jogtörténet vizsgálatából állt: számos lehetőség kínálkozott a német hallgatókkal való megismerkedésre és városnézésre is. A konferencia két napja alatt a hallgatók lehetőséget kaptak az általuk választott témák kifejtésére, így többek között szó esett a tortúráról, a bíró szerepéről, az istenítéletekről, a hóhér társadalmi helyzetének megítéléséről, a büntetőeljárás alapelveiről, a sérelemdíj szabályozásának történetéről és az újvidéki vérengzés eljárási aspektusairól. Az első nap Dr. Arnd

Kochnak, az augsburgi egyetem professzorának a halálbüntetés nemzeti és globális aspektusairól szóló színvonalas előadásával végződött, ezt követően pedig a Kriminalmuseumban éjszakai A korábbi évek hagyományát követve idén is különleges képet kaphattunk Rothenburg városáról Dr. Schneider Professzor Úr rendhagyó városvezetésének keretében.

Résztvevőként elmondhatom, hogy a konferencia remek hangulatban telt, a programok és a közös étkezések során számos barátság született, melyek a jövőbeli kapcsolattartás alapjául szolgálhatnak. Külön köszönettel tartozunk Prof. Dr. Günter Jerouscheknek, a jénai egyetem professzorának, az elmúlt években végzett áldozatos munkájáért, valamint doktoranduszainak a szervezésben való segítségért. Emellett köszönet illeti Dr. Markus Hirtet, és az általa vezetett Mittelalterliches Kriminalmuseumot, amelynél a konferencia témájához méltóbb helyszínt keresve

sem találhatunk volna, valamint köszönet jár Dr. Arnd Kochnak, az augsburgi egyetem professzorának, aki által a következő évtől az augsburgi egyetemmel fűzhetjük szorosabbra szakmai kapcsolatunkat. Utóbbi oknál fogva 2016-ban a

konferencia ismét Németországban, Rothenburg városában kerül majd megrendezésre. A második félévben alternatív kurzusként meghirdetett felké-

szítőre minden németül tudó, jogtörténet iránt érdeklődő hallgatót szeretettel várunk!

A Tudományos Diákkör tervezett programja a 2015/16-os tanév első félévében

Írta: BARKÓCZI DÁVID

A Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákköre a 2015/16-os tanév őszi félévében rendkívül változatos és érdekes programokkal várja az alkotmány- és jogtörténet iránt érdeklődő hallgatókat.

A TDK néhány tagja az Orientációs Napokon

Tudományos Diákkörünk féléves tevékenységét már a regisztrációs héten megrendezett Orientációs Napokon (ELTE ÁJK ON) megkezdte, ahol hasznos tanácsokkal és információkkal láttuk el az érdeklődő elsőéves hallgatókat a kari tudományos élettel és saját közösségünkkel kapcsolatosan. A szorgalmi időszak második hetében Dr. Mezey Barna Tanszékvezető Úr jelenlétében megtartottuk alakuló ülésünket, melynek keretében összeállítottuk féléves programtervünket, majd a Tanszék új demonstrátorainak és PhD

hallgatóinak köszöntése után a TDK tagjai a Tudományos Diákkör titkárává erre a tanévre Zanathy Annát, a Joghistoria főszerkesztőjévé pedig Nagy Virág Esztert és Barkóczi Dávidot választották.

Szeptember negyedik hetében első érdemi TDK ülésünk alkalmával Dr. Horváth Attila Tanár Úr a börtöntetoválásokról tartott előadást, melyen nagy örömünkre több mint négyszáz hallgató vett részt. Októberben az alábbi témákban tervezünk előadásokat: az amerikai elnöki rendszer működése, a menekült kérdés történelmi vonatkozásai. Novemberben többek között sor kerül egy szimbólumtörténeti előadásra, illetve a hónap végén megtartjuk hagyományos vizsgafelkészítő kurzusunkat, valamint neves művészek meghívása révén fel kívánjuk eleveníteni az Eötvös-szalon tradícióit is. Külső programként ebben a szemeszterben szeretnénk ellátogatni a Terror Háza Múzeumba, a Parlamentbe, a nemrégiben átadott Országgyűlési Múzeumba, a Budavári Palota alatt található Sziklakórház Atombunker Múzeumba, valamint az érdeklődők részt vehetnek egy igazságügyi boncoláson Szegeden, és ezzel együtt egy bűnügyi laborba is ellátogatunk.

Programjainkon mindenkit szeretettel várunk!

A Magyar Alkotmány- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákköre szeretettel vár minden érdeklő hallgatót a **szerdánként 18 órától** kezdődő ülésein. Ha féléves programunkkal vagy a TDK-val kapcsolatban bármilyen kérdésed van, írd bátran a majtdk@gmail.com e-mail címre, vagy keress minket a MÁJT TDK Facebook-oldalán.

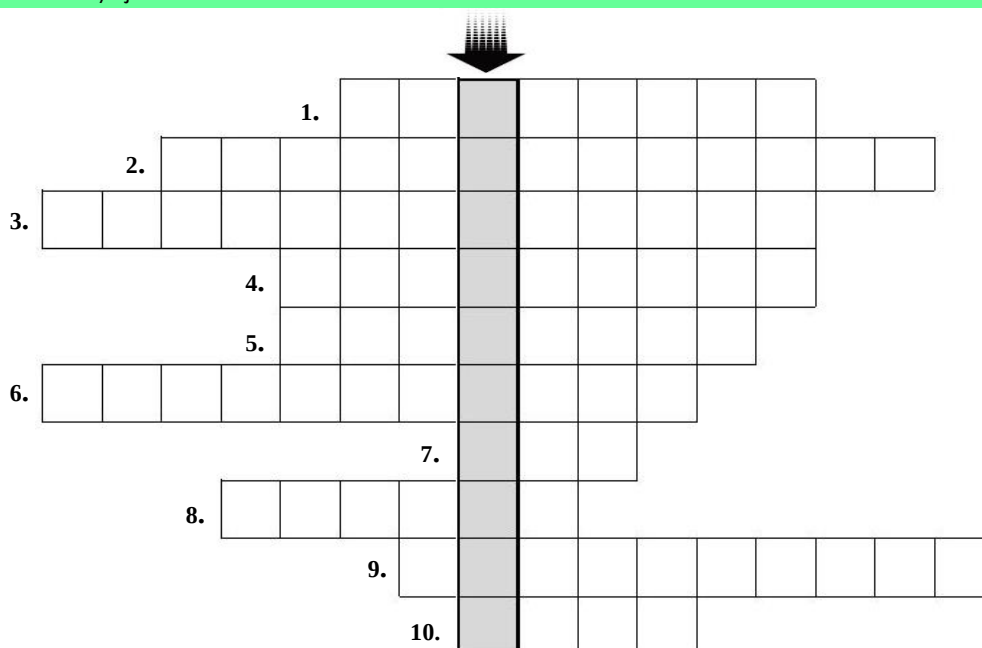
Figyeld programjainkat és a Joghistoria aktuális számával kapcsolatos információkat az ÁJK A és B épületének hirdetőtábláin, valamint a TDK és a Joghistoria hivatalos Facebook-oldalán!

Készítette: BARKÓCZI DÁVID

A Joghistoria utolsó állandó rovatát, a Jogtörténeti rejtvényt elsősorban az első évfolyamos hallgatóknak szánjuk azzal a céllal, hogy felfrissítsük alkotmány-és jogtörténeti ismereteiket, s ezáltal hozzájáruljunk a sikeres kollokvium, illetve alapvizsga telejsítéséhez. A feladat az magyar alkotmány-és jogtörténet tankönyvek segítségével könnyen megoldható.

A feladvány megfejtéséhez csupán annyit kell tennetek, hogy a számozott vízszintes sorokba beírjátok a hozzájuk tartozó meghatározások eredményét. Ha minden sort helyesen kitöltöttetek, a szürkével jelölt főoszlopban fentről lefelé olvasva megkapjátok a rejtvény megoldását, amelyet **2015. október 31-ig** elküldhettek a **joghistoria@gmail.com** e-mail címére. A helyes megfejtést beküldők között értékes könyvjutalmat sorsolunk ki.

1. A magyar közigazgatás alapvető területi egysége 1000-tól 1949-ig.
2. Két (esetleg több) független állam olyan szövetsége, amelyet a közös uralkodó személye kapcsol össze.
3. A *consilium regium* latin kifejezés magyar megfelelője
4. Azoknak a jogszabályoknak az összessége, amelyek az egyházra mint szervezetre vonatkozóan, annak működését, illetve az egyháznak az államhoz, az egyik egyháznak a másik egyházhhoz, az egyháznak az egyes személyekhez, valamint az egyház tagjainak egymáshoz való viszonyát szabályozzák.
5. Az ország első rendje, a papság megnevezése latinul.
6. Helytartó latinul.
7. A középkori magyar királyság különleges területi hatalommal felruházott tisztségviselője. A ~ok közül a legjelentősebb hatalommal rendelkező Horvátország területén működött.
8. A választójog előfeltételének, korlátozásának megjelölésére használt latin eredetű kifejezés, amely egyben vagyonbecslést és népszámlálást is jelent.
9. E dokumentumban fogalmazódtak meg a nemesség egységes jogállásának alapvető ismérvei (1222).
10. Államalapító királyunk apja, magyar fejedelem.

Áprilisi számunk jogtörténeti rejtvényének megfejtése: **YOUMÁJTWIN**

májt § tdk

MAGYAR ALKOTMÁNY- ÉS JOGTÖRTÉNETI
TUDOMÁNYOS DIÁKKÖR

www.facebook.hu/joghistoria

www.majt.hu

A FOLYÓIRAT A FENTI OLDALAKON DIGITÁLISAN SZÍNES VÁLTOZATBAN IS ELÉRHETŐ.

ELTE ÁJK
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR